

Міністерство освіти і науки України
Національний технічний університет
«Дніпровська політехніка»
Інститут Електроенергетики

Електротехнічний факультет

Кафедра перекладу

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

кваліфікаційної роботи ступеню магістр

студента **Хакімов Т.У.**

академічної групи **035м-18-1**

спеціальності **035 Філологія**

спеціалізації

за освітньо-професійною програмою вищої освіти «Германські мови та літератури (переклад включно)», перша - англійська
на тему: Особливості перекладу науково-фантастичних творів (на матеріалі українсько та російськомовних перекладів роману Ф. Герберта «Дюна»)

Керівники	Прізвище, ініціали	Оцінка за шкалою		Підпис
		рейтинговою	інституційною	
кваліфікаційної роботи	Висоцька Т.М.			
розділів:				
1.	Висоцька Т.М.			
2.	Висоцька Т.М.			
3.	Висоцька Т.М.			

Рецензент	Бердник Л.В.			
------------------	--------------	--	--	--

Нормоконтролер	Орел М.В.			
-----------------------	-----------	--	--	--

Дніпро
2019

ЗАТВЕРДЖЕНО:
завідувач кафедри
перекладу

_____ Введенська Т.Ю.
(підпис) (прізвище, ініціали)

« _____ » _____ 2019 року

ЗАВДАННЯ
на кваліфікаційну роботу
ступеня магістр

студенту **Хакімов Т.У.** академічної групи **035м-18-1**
(прізвище та ініціали) (шифр)
спеціальності **035 Філологія**

спеціалізації

за освітньо-професійною програмою вищої освіти «Германські мови та літератури (переклад включно), перша - англійська

на тему: **Особливості перекладу науково-фантастичних творів (на матеріалі українсько та російськомовних перекладів роману Ф. Герберта «Дюна»)**

затверджену наказом ректора НТУ «Дніпровська політехніка» від 7.11.2019 №2075-л

Розділ	Зміст	Термін виконання
1	Теоретичні основи дослідження науково фантастичної літератури	1.10.19
2	Особливості перекладу науково-фантастичних творів	1.10.19
3	Аналіз роману ф. Герберта «Дюна» в перекладацькому аспекті	5.12.19

Завдання видано

_____ (підпис керівника)

_____ (прізвище, ініціали)

Дата видачі 01.10.2019

Дата подання до екзаменаційної комісії 20.12.2019

Прийнято до виконання

_____ (підпис студента)

_____ (прізвище, ініціали)

ЗМІСТ

ВСТУП	4
РОЗДІЛ 1. Теоретичні основи дослідження науково фантастичної літератури... 7	7
1.1 Поняття «науково-фантастична література» в сучасному літературознавстві.....	7
1.2 Історія розвитку науково-фантастичної літератури.....	11
1.3 Жанрово-стилістичні, лексичні та граматичні особливості науково-фантастичних творів	166
Висновки до 1 розділу	288
РОЗДІЛ 2. Особливості перекладу науково-фантастичних творів	30
2.1 Суть та види перекладу	30
2.2 Перекладацькі трансформації як засіб досягнення адекватності перекладу	344
2.3 Сучасна практика перекладу науково-фантастичних творів	411
Висновки до 2 розділу	466
РОЗДІЛ 3. Аналіз роману ф. Герберта «Дюна» в перекладацькому аспекті ...	488
3.1 Жанрові та стилістичні особливості роману та його українсько- та російськомовних перекладів.....	488
3.2 Лексичні перекладацькі трансформації.....	533
3.3 Граматичні перекладацькі трансформації.....	633
Висновки до 3 розділу	688
ВИСНОВКИ.....	699
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	72

ВСТУП

Роман Ф. Герберта «Дюна» по праву належить до числа найвеличніших творів американської та світової літератури ХХ століття.

Існує безліч тлумачень знаменитого роману, аналіз яких дозволяє зробити висновок, наскільки творча думка Френка Герберта, визначила свій час. Роман був вперше опублікований в 1963–1965 роках у вигляді серії глав в журналі «Analog Science Fiction and Fact» і в 1965 році вперше виданий окремою книгою. В цей же період ним були написані такі блискучі твори, як: «Комітет за все», «Ефект ДП», «Зелений мозок», «Бар'єр Сантарогі» та інші.

Ф. Герберт писав «Дюну» як науково-фантастичну і психологічну книгу про екологічне застереження та небезпеку знищення вичерпних ресурсів, про людей, амбіції і небезпеки «героїв» для народів. У драматичній сцені смерті Ліета Кайнса в пустелі еколог пригадує слова, виголошені колись його батьком: «Нема для народу твого БІЛЬШОГО жаху, аніж потрапити до рук Героя». І в той же час це оповідання, звернене в майбутнє, є книгою на всі часи, чому сприяє її найвища художність. До цього дня ми переконуємося в глибині творчих пошуків автора, що підтверджується безперервним потоком книг та статей про письменника.

У романі є якийсь особливий магнетизм, своєрідна магія слова. Вона зачаровує читача, вводить його у світ, де реальність неможливо відрізнити від фантазії. Навіть час в романі тече особливо. Великий енциклопедичний словник дає таке тлумачення *магії*, – обряди, пов'язані з вірою в надприродні здібності людини, які можуть впливати на людей і явища природи. У романі надзвичайно сильна тема вищої, релігійної та навіть месіанської сили. «Дюна» — найдивовижніший науково-фантастичний роман із усіх, що коли-небудь було написано. Його перекладали понад 20 мовами у всьому світі. Він став для наукової фантастики тим, чим була для фентезі трилогія «Володар перстнів» – найповажнішою та найтитолованішою працею у своєму жанрі.

Мета даної роботи – проаналізувати особливості перекладу науково-фантастичних творів на матеріалі українськомовного перекладу К. Грайчук та А. Петика і російськомовного перекладу П. Вязнікова роману Ф. Герберта «Дюна».

Реалізація мети дослідження передбачає виконання наступних **завдань**:

- визначити поняття науково-фантастичної літератури;
- окреслити її жанрово-стилістичні особливості;
- розглянути граматичні та лексичні особливості творів науково-фантастичної літератури;
- визначити особливості перекладу науково-фантастичних творів;
- проаналізувати перекладацькі трансформації в українсько- та російськомовних перекладах роману Ф. Герберта «Дюна».

Методи дослідження поставлених завдань:

- описовий метод, який представляє систему збору та первинної обробки інформації;
- історичний метод, за допомогою якого розглядається зародження та історичний шлях науково-фантастичної літератури;
- метод порівняльного аналізу перекладу – порівняння оригінального тексту, його структури та мовних особливостей з його перекладом;
- лінгво-статистичний метод, що дозволив отримати кількісні дані про мовні явища.

Об'єкт дослідження – науково-фантастична література.

Предмет дослідження – особливості перекладу науково-фантастичних романів.

Актуальність – на сьогоднішній день науково-фантастичні твори користуються особливою популярністю. Перш за все, це пов'язано зі стрімким розвитком наукового прогресу, створенням великої кількості робіт і художніх творів, що відображають нагальні проблеми людства.

Теоретичне значення роботи полягає у виявленні лексичних та граматичних особливостей науково-фантастичного тексту, а також способів їх перекладу на основі українсько- та російськомовного перекладу роману Ф. Герберта «Дюна».

Практичне значення роботи – дана робота представляє собою інтерес для подальшої розробки питань, пов'язаних з вивченням особливостей перекладу науково-фантастичного тексту. Отримані результати дослідження можуть застосовуватися на практичних заняттях з курсу перекладу художніх текстів англійською, українською та російською мовами.

Структура роботи. Дипломна робота магістра складається зі вступу, трьох розділів, висновків та списку використаних джерел.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ НАУКОВО ФАНТАСТИЧНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1.1 Поняття «науково-фантастична література» в сучасному літературознавстві

Наукова фантастика (англ. скорочення sci-fi) (від грец. phantastikos — той, що стосується уяви) — жанр та метод у художній творчості; фантастика, в основі якої лежить екстраполяція на теми науки та технологій [72]. В науково-фантастичних творах зображаються речі принципово можливі в рамках сучасної науки, засновані на теоріях або припущеннях. Важливе значення має також переконливе обґрунтування зображуваного. Наприклад, багато творів засновані на допущенні надсвітлових швидкостей, що суперечить спеціальної теорії відносності Ейнштейна, але все ж може обґрунтовуватися наукою. Досить часто, при вживанні терміну «фантастика», мається на увазі саме наукова фантастика. Засновником наукової фантастики вважається французький письменник Жюль Верн.

У більшості випадків головною фантастичною складовою твору постає фантастична ідея: винахід (надсвітловий двигун, мислячий робот, телепорт) або відкриття (подорожі у часі, телепортація, нове джерело енергії), вигадане місце дії (інша планета, паралельний світ), уявна соціально-політична система (утопічна чи антиутопічна), жива істота або речовина з незвичайними властивостями (чужопланетяни, мутанти, антиматерія), незвичайна ситуація, пов'язана з наукою і технікою (паранормальні здібності).

Найпомітнішими напрямками наукової фантастики є: альтернативна фантастика, соціальна фантастика, військова наукова фантастика, апокаліптична та постапокаліптична фантастика, ксенофантастика, кіберпанк, космічна опера, феміністська наукова фантастика [31, 14].

Видавництво ЕКСМО дає таке визначення наукова фантастика – фантастичний жанр в літературі, сюжет якого будується на розвитку подій, що стали можливими в результаті вигаданих наукових відкриттів і технологій. В основі наукової фантастики завжди лежить якесь припущення в області науки (від фізики та біології до гуманітарних наук), яке спричинило за собою певний шлях розвитку цивілізації. Події науково-фантастичних романів часто розвиваються в майбутньому, але можуть відбуватися в альтернативній версії сьогодення. До наукової фантастики в рівній мірі можна віднести і романи Жуля Верна і Герберта Уеллса, і твори Олександра Беляєва і Володимира Обручева, і книги сучасних фантастів [56].

Наукова фантастика (НФ) – жанр в літературі, кіно та інших видах мистецтва, один з різновидів фантастики. Наукова фантастика ґрунтується на фантастичних припущеннях, які не виходять за рамки наукового сприйняття дійсності, як в галузі природничих, так і гуманітарних наук. Твори, засновані на ненаукових допущених, відносяться до інших жанрів (фентезі, містика тощо). Основа фабули науково-фантастичних творів – нові відкриття, винаходи, дослідження, такі як космічні подорожі, подорожі в часі, а також зміна людини та навколишнього його світу під впливом цих відкриттів. Дія наукової фантастики часто відбувається в майбутньому, що ріднить цей жанр з футурологією [53].

Наукова фантастика, аббревіатура SF або sci-fi - форма фантастики, яка займається головним чином впливом фактичної чи уявної науки на суспільство чи людей. Термін наукова фантастика був популяризований, якщо не винайдений, у 1920-х роках одним із головних прихильників жанру, американським видавцем Г'юго Гернсбеком. Нагороди "Г'юго", які щорічно з 1953 року вручаються Всесвітнім товариством фантастики, названі його іменами. Ці нагороди отримують провідні письменники, редактори, ілюстратори, фільми [72].

За визначенням Великого енциклопедичного словника фантастика – це «форма відображення світу, при якій на основі реальних уявлень створюється логічно несумісна з ними ("надприродна", "чудова") картина Всесвіту. Поширена в фольклорі, мистецтві, соціальній утопії» [7, 549]. Фантастична література характеризується використанням елемента «надзвичайного», вона порушує принципи реальності і умовностей. Фантастика допомагає людині зануритися в захоплюючий світ невідомого, зануритися з головою в світ загадок та нереальності. Літературні прийоми або побудова сюжету у фантастичних творів не відрізняються від реалістичних [54].

За визначенням Радянського енциклопедичного словника наукова фантастика - це вид фантастики, галузь художньої літератури, а також кіно, театру та живопису, присвячений головним чином прогнозування майбутнього [36, 871].

А ось що кажуть про наукову фантастику відомі автори:

Реальне життя небагато чим відрізняється від хорошої фантастичної казки, якщо розглядати її зсередини, з боку бажань і мотивів, якими керується людина в своїй діяльності [17, 314].

Наукова фантастика пишеться не для вчених, так само як історії про привидів пишуться не для привидів [17, 315].

Фантастика має справу не з людиною, а з людським родом як таким, і навіть з можливими видами розумних істот [17, 315].

Фантастичне становить сутність дійсності [17, 316].

Наукова фантастика - це комікси без картинок [17, 317].

Наукова фантастика є відображенням багатьох реально існуючих в науці теорій, ідей і образів. Наукова фантастика ґрунтується на фантастичних припущеннях (вимислі, спекуляції) в області науки, включаючи як точні, так і природні, і гуманітарні науки. Наукова фантастика це не тільки космічні зорельоти, бластери та іншопланетяни. Іноді перед нами відкривається досі незвіданий світ науки і неймовірних можливостей, щоб розкрити цей світ у

всьому його різноманітті, зробити його правдоподібним або, навпаки, ще більше неймовірним, автори наукової фантастики вдаються до певних прийомів. Наукова фантастика – це величезний пласт літератури, яка увібрала в себе риси та ідеї, притаманні лише їй [22].

Фантастика сприймається як творчий метод – використання особливого літературного прийому для посилення тих чи інших якостей тексту. Чим, власне кажучи, фантастика відрізняється від решти літератури? Виключно наявністю цього самого фантастичного припущення – більш нічим. Композиція тексту, архітектоніка сюжету, стилістичні особливості, мову, персонажі, які піднімаються проблеми, психологічні характеристики – все, що є в будь-якому, яке не візьми, напрямку літератури, є і в фантастиці [63].

Основним елементом наукової фантастики є фантастична ідея або фантастичне допущення. Вони використовуються автором з метою розкриття проблематики тексту, характерів персонажів, для пропозиції наукових гіпотез або для створення захоплюючого антуражу. Автор поміщає своїх героїв в нестандартні умови, що і створює нереальність твору. Українські письменники-фантасти О.С. Ладиженський і Д.Є. Громов дають наступну класифікацію припущень:

- науково-фантастичне, яке характеризується введенням в художній текст будь-якого наукового нововведення або нової наукової гіпотези. Науково-фантастичне припущення в свою чергу ділиться на два види:

- природньо наукове, де на першому плані технічні винаходи або наукові теорії;

- гуманітарно-наукове, куди входять сфери історії, соціології, політики і релігії. Воно розкриває тему побудови нового виду суспільства або свідомості;

- футурологічне допущення є наступним фантастичним припущенням. Сюжет розвивається в далекому майбутньому, звичайно несе в собі ідею застереження або навпаки ідею світлого і щасливого майбутнього. Дане

припущення характерно для жанру наукової фантастики і дуже популярно в сучасній літературі і кінематографі;

- допущення створення світу передбачає, що дія розгортається у вигаданому світі, на тлі розвитку нових технологій. Автор змушує читача повірити в його існування;

- містичне допущення характеризується введенням в твір фантастичного фактора, якому не існує пояснення. Дане припущення використовується також в творах жанру містики, жахів і трилерів;

- фантазмагоричне допущення: введення в твір фактора, що суперечить здоровому глузду і не має логічного обґрунтування [28, 84].

Все це вказує на те, що припущень в науково-фантастичній літературі багато і вони різноманітні, а також їх кількість може варіюватися від твору до твору. Одною з найголовніших та найважливіших особливостей науково-фантастичної літератури є її тісний зв'язок з наукою. З кінця XIX початку XX сторіччя наука в науковій фантастиці стає центром навколо якого обертається сюжет. Наприкінці XX сторіччя з'являється тенденція в якій наукова фантастика стає стимулом, що спонукає вчених на наукові дослідження та відкриття, а також вказівником, котрий показує, які наукові галузі є більш перспективними чи чого слід уникати, щоб не повторити трагічні події твору.

1.2 Історія розвитку науково-фантастичної літератури

Людство здавна прагнуло досягнути невідоме і людина завжди відрізнялась багатою уявою. Перші спроби сягнути за межі зрозумілого можна простежити ще за древніх часів, коли люди почали робити наскальні малюнки та зображувати на них фантастичні сюжети. Згодом, в античні часи, це переросло в міфи. Але на цьому розвиток людської уяви не зупиняється. Світ не стоїть на місці, стрімко розвивається. Перший стрімкий розвиток виникає на рубежі епох, кінця «Темних віків» та початку «Ренесансу». Другий поштовх виник під час Індустріальної революції, коли почався стрімкий розвиток

технологій, а значить й уява про майбутнє, яка знайшла своє втілення в фантастичній літературі [16].

Ще починаючи з найдавніших часів, література є наставницею і просвітителем людства, вона є головною спадщиною будь-якого народу. Література допомагає людині відобразити той світ, який живе в уяві людини і, тим самим, відображаючи його на папір, поділитися ним з іншими людьми. Основним помічником людини в даному випадку є фантастична література або, як її ще називають, фантастика. Слово фантастика походить від грецького слова «phantastike», що означає «мистецтво уявляти». Навіть значення слова фантастика по суті передає його призначення.

Безпосереднім предтечею наукової фантастики виявився американський письменник Едгар Алан По. У його окремих оповіданнях вже була закладена концептуальна основа багатьох науково-фантастичних творів: людина за допомогою тільки своїх знань долає незрозумілі явища природи (Падіння в Мальстрем, Дивовижна пригода Ганса Пфаала). Однак По ніколи не прагнув бути просто науковим фантастом, створюючи твори, що відносяться і до інших головних напрямків фантастики (в першу чергу, до «області» «хоррора» – літератури жанру жахів).

Першим професійним письменником-фантастом став французький літератор Жюль Верн. Саме час виходу в світ його перших книг із серії Незвичайні подорожі (П'ять тижнів на повітряній кулі (1862). Подорож до центру Землі (1864), наскрізь пройнятих вірою у всесилля науки, можна вважати офіційною датою виникнення наукової фантастики. Книги Жуля Верна користувалися гігантською популярністю у всіх європейських країнах, тому елементи «жуль-вернівського» підходу до реальності, заснованого на ідеї «наука всесильна», використовували численні автори, в тому числі і відомі письменники (Л. Буссенар, Л. Жаколіо, К. Ласвіц та ін.)

Перший переворот у розвитку наукової фантастики справив в кінці 90-х років 19 ст. видатний англійський письменник Герберт Уеллс. Він вніс в «жуль-

вернівську», раніше в цілому оптимістичну наукову фантастику, елементи песимізму, гротескної і соціальної критики. Після виходу найважливіших романів Г. Уеллса першого періоду його творчості (Машина часу, Острів доктора Моро, Людина-невидимка, Війна світів, Перші люди на Місяці, Коли сплячий прокинеться) «тематичне поле» наукової фантастики в значній частині виявилось заповнене. Всі головні теми, що експлуатуються сучасними авторами, були реалізовані якщо не Верном і Уеллсом, то вже іншими фантастами до початку 20 ст. Так, наприклад, про паралельні світи чітко написав У.Ходжсон в 1908 в Будинку на кордоні, а про мутантів – Ж.Роні-старший в оповіданні Невідомий світ (1898).

В багатьох країнах в ХХ ст. наукова фантастика починає бурхливо розвиватись, а коло тем розширюється з кожним роком все швидше. Також зростає кількість письменників, які працюють в даному жанрі. У ХХ-ХХІ століттях наукова фантастика стала популярною в багатьох країнах, але особливої популярності вона набула в США і Великобританії.

У США в першій половині ХХ століття твори наукової фантастики публікувалися в основному в журналах, орієнтованих на масового читача. Дані твори характеризувалися авантюрним сюжетом і безліччю фантастичних деталей, не завжди науково обґрунтованих [11, 48].

Ситуація змінилася, коли в 1926 році в світ виходить спеціалізований журнал наукової фантастики «Емейзінгсторіз ». Саме в цьому журналі були зібрані роботи таких видатних авторів як А. Азимов, Д. Вільямсон, Е.Е. «Док» Сміт і багатьох інших. У 1932 році в світ виходить культовий антиутопічний роман О. Хакслі «Який чудесний світ новий». Роман оповідає про генетично програмованому «суспільстві споживання», яке ділиться на касти. Уже в далекі 30-ті роки тема про ділення суспільства на касти, про роз'єднаність людства, про культ споживання була піднята англійським письменником, і дана проблема і до цього дня продовжує бути актуальною.

З 30-х років ХХ століття в СРСР також розвивається наукова фантастика. В СРСР наукова фантастика відрізняється строгістю стилю, твори засновані на оригінальній науковій ідеї. В цей час в СРСР даний жанр не вітався, але і не заборонявся, як, наприклад, фентезі, тому що він виступав як проповідник наукових знань. Варто відзначити, що в цей час радянська література часто запозичила літературні ідеї і прийоми у американських письменників [59].

40-і роки час Другої світової війни є часом застою радянської наукової літератури, але оглушливим успіхом в цей час користується література США, адже їх континент війна не торкнулася. Літературознавці називають цей період в історії США «золотим віком» фантастичної літератури. Саме в ці роки були створені такі чудові твори як «1984» Дж. Оруелла, «Зброярі Ішера» А.Е. Ван-Вогт, «Підстава» А. Азімова, «Нерви» Л. Дель Рея, «Місто» К. Саймака, «Збирайся, тьма!» Ф. Лейбера, а також твори одного з найбільш відомих письменників-фантастів Р. Хайнлайна «Астронавт Джонс», «Червона планета», «Громадянин галактики» і багато інших [59].

На початку 1950-х років створює свій дивовижний твір Р. Бредбері «451 градус за Фаренгейтом», який й до цього дня не залишає читачів і літературних критиків байдужими. Автор зобразив порожнечу буття людства, відсторонення людини від природи. Спалювання книг перетворюється на втрату інтелектуальної спадщини людства.

В СРСР в 50-і роки розвивається «фантастика ближнього прицілу». «Фантастика ближнього прицілу» заснована на реальних досягненнях і її головною метою було - популяризація радянських досягнень в області науки і техніки. Число письменників в даній області було обмежено [59]. Найпопулярнішим з них був радянський письменник-фантаст В.І. Немцов і його збірка оповідань «Шосте чуття» (1946), а також повісті та оповідання «Вогняна куля» (1946), «Тінь під землею» (1948), «День і ніч» (1945) і багато інших. 1950-1960-і роки знаменуються роками розквіту радянської наукової фантастики і час кризи американської. В цей час в СРСР створюють штучний

супутник Землі, відчують першу в світі водневу бомбу, відправляють в космос людину. Більш того, в 1957 році І.А. Єфремов пише свій дебютний роман «Туманність Андромеди», в якому він описує майбутнє Землі. Даний твір стало популярним не тільки в СРСР, а й за його межами. 1960 роки стають часом розквіту творчості братів Аркадія і Бориса Стругацьких, чії імена знайомі майже кожному читачеві наукової фантастики. У своїх творах Стругацькі піднімали соціальні, а також морально-етичні проблеми сучасності. Найбільш відомі з них «Країна багряних хмар» (1959), «Стажери» (1962), «Друге нашестя марсіан» (1968) і багато інших[41].

У 1960-і роки в США і Великобританії з'являється напрямок в науковій фантастиці «Нова хвиля». Серед представників називають 23 британських письменників М. Муркока, Д. Балларда, Д. Браннера; в США – Ф. Фармера, Р. Желязни, С. Ділені та інші. Особливістю даного напрямку є те, що тут акцент робиться не на наукових відкриттях і винаходах, як це робилося до цього, а на психологічних і соціальних проблемах людства в рамках наукової фантастики. Більш того, в фантастику даного часу вторгаються заборонені теми, такі як тема наркотиків, насильства і містики. До кінця 70-х років цей напрям зживає себе, але його риси частково простежуються в творах письменників й понині.

Наукова фантастика не збавляє обертів популярності. Світ не стоїть на місці, а разом з ним створюються нові твори. Комп'ютерні технології починають заволодівати повсякденним життям суспільства і стають частиною його існування, а разом з цим змінюється і тематика літературних творів. В 80-і – 90-і роки з'являється новий літературний напрям кіберпанк. Це було пов'язано з інформаційною революцією, що зароджується в ці роки, а також прагненням до літературної експерименту. До цього часу тема комп'ютеризованого суспільства віртуальної реальності так повно не освітлювалася в літературі, але починаючи з 90-х років, ця тема стала улюбленою для багатьох зарубіжних письменників.

В сьогодення твори в жанрі наукової фантастики продовжують видаватися. В основному письменники-фантасти запозичують старі літературні ідеї і прийоми, але привносять в них власний стиль і погляди на сучасний пристрій життя суспільства.

1.3 Жанрово-стилістичні, лексичні та граматичні особливості науково-фантастичних творів

Наука настільки проникла в життя сучасного суспільства, що без неї воно просто немислимо. Активний розвиток науки втягується в усі сфери людської діяльності. Вона, в свою чергу, торкнулася і художню літературу. Нам відомо, що література – відображення життя, ідей і світогляду письменника. Залучення науки в художню літературу призвело до появи цього жанру. ХХ століття характеризується як вік наукових відкриттів і саме в цей час відбувається активна взаємодія науки і літератури. Наукові ідеї починають викладатися не тільки в наукових працях, а й у художніх творах. Починається «популяризація наукових знань», що в свою чергу привернуло велику кількість читачів, які не пов'язані з наукою.

Наукова фантастика знаходиться в прямій залежності від науки. Перші дослідження літературознавців, які звернулися до наукової фантастики, велися в межах взаємини науки і природничо-наукового знання і літератури. На перших порах до наукової фантастики зверталися люди, які не мали зв'язків з літературою. В основному це були вчені і популяризатори науки або любителі науки. Тут слід зазначити Х. Гернсбека, О. Степлдона, А. Азімова і А.Р. Беляєва. Як зазначає Ю.І. Кагарлицький, їхні твори, засновані на наукових досягненнях, створювали традицію для наступного покоління письменників-фантастів [16, 15].

Схожість науки і наукової фантастики виражається в способі успадкування ідей. Нам відомо, що в будь-якому жанрі літератури, в тому числі і наукової фантастики, є «вічні теми», які зачіпаються в тому чи іншому творі,

тільки розкриваються вони по-різному. У науковій фантастиці письменник не має права привласнювати собі наукову теорію або відкриття, яке було зроблено до нього. Навпаки, письменник фантаст враховує це відкриття і користується ним, але тим самим створюючи свою власну наукову тему. Таким чином, твори наукової фантастики взаємопов'язані, кожен з письменників-фантастів спирається на досвід попередніх письменників [48, 16].

Такі теми як вбивства, розслідування, психологічний тиск, кохання війна чи мир вже не так сильно приваблюють читача. Читач прагне пізнати щось нове, розкрити таємниці і глибини людських можливостей, тому читач все більше цікавиться наукою і з плином часу все краще в ній розбирається. Як справедливо зазначає автор статті І.А. Єфремов «Наука і наукова фантастика» вплив наукового прогресу на фантастичний жанр літератури величезний. На сьогоднішній день наукова фантастика переходить на новий рівень розвитку [60]. Наукові гіпотези і припущення останніх десятиліть стали об'єктом дослідження вчених, які, в свою чергу, знаходять відображення в художній літературі. Це стало причиною поділу наукової фантастики на два види. До першого виду належить так звана «чиста» наукова фантастика, заснована на реальних наукових положеннях і фактах. До другого виду належить наукова фантастика «вільного вигляду», де автор дає волю своїм фантазіям і з'єднує воедино монстрів, космічні кораблі і вищі досягнення науки.

Слід зазначити, що наука і література – це дві основи, на яких тримається сучасне суспільство. Інтерес до наукових вишуків настільки виріс, що література стала вікном у світ, де панує постійний інтерес до наукових відкриттів, приголомшуючий розум читачів. Ще в ХХ столітті не можна було припустити, що література стане носієм енциклопедичних знань, адже література - це, перш за все, відображення життя, моралі і людських цінностей. У ХХІ столітті ситуація докорінно змінюється. У літературі починають висвітлюватися наукові теорії і гіпотези, котрі розвиваються кілька останніх десятиліть. Кількість письменників в даній області неухильно зростає, і щоб

бути письменником в жанрі наукової фантастики, потрібно бути не просто письменником, а бути вченим, який добре розбирається в даній області, навіть якщо письменник випереджає науку, він повинен робити це, виходячи з наукових припущень. Таким чином, можна відзначити, що в жанрі наукової фантастики наука бере верх над фантазією.

Можливо відзначити, що зв'язок науки і літератури неухильно росте. Як зазначає Ю.С. Зубакин в статті «Література і наука»: «Мистецтво та література повинні не відгороджуватися від науки, а навпаки зближатися з нею, пропагуючи її досягнення і висувуючи перед нею нові завдання» [61].

Як і в будь-якому художньому творі, в науковій фантастиці автор створює певну реальність, де розгортаються зачаровуючі теми та ідеї. Теми наукової фантастика дуже обширні, і зазвичай переплітаються кілька тем. Фантастична гіпотеза, запропонована автором, стає або фоном, на якому відбуваються події, або сюжетною основою. Перерахуємо найпопулярніші:

1. Космічна подорож – твори про польоти землян спочатку до найближчих планет Сонячної системи, потім - до найближчих зірок, і, нарешті – до інших галактик. В цей же розділ потрапляють численні твори про колонізацію землянами інших планет і пригоди, з цим пов'язаних.

2. Контакт з інопланетним розумом – опис зустрічей землян з представниками таємничих рас, що мешкають в таємничих регіонах на нашій Землі, з марсіанами, селенітами, венеріанці або мешканцями далеких зірок. Різновидом цієї тематики є фантастика про вторгнення інопланетних істот на Землю, класичним прикладом якого є «Війна світів» Г. Уелса.

3. Подорож у часі – розповідь про відвідини винахідником машини часу минулого чи майбутнього, про спроби впливу на історію людства або, навпаки, прагнення цим спробам чинити.

4. Паралельні світи – опис планет, майже таких же, як Земля, але відрізняючихся від неї тим, що вони знаходяться в якомусь паралельному просторі або паралельному Всесвіті. В якості різновиду історії про паралельні

світи може сприйматися такий популярний напрям в сучасній науковій фантастиці, як «альтернативна історія».

5. Еволюція або мутація людини – розповідь про майбутній еволюційний розвиток людства або про раптове виникнення у людей надприродних сил і здібностей (найчастіше психічних – телепатії, телекінезу, пірокінезу тощо), а також про реакцію (зазвичай – негативну) звичайних людей на цей новий різновид «хомо сапієнс».

6. Моделювання суспільства – опис різних проектів ідеального (утопія) або жахливого (дистопія) суспільного устрою. Сюди ж відносяться розповіді про історію різних товариств, що існують в сучасності, але в ізольованих областях Землі: в занедбаних тибетських долинах, на островах і навіть у перевернутому танкері на дні Тихого океану. До такого роду літературі можна віднести і «криптоісторичні твори», згідно з якими сучасний світ розвивається під впливом таємних сил (найчастіше – секретних орденів). Автори подібних текстів зазвичай не прагнуть розкрити загадки історії, а намагаються зобразити суспільство, кероване «незримою владою» (криптократію).

7. Доля наукових винаходів – розповідь про найнеймовірніші науково-фантастичні винаходи (від антигравітації до машини часу). Найбільш популярним напрямком тут є створення творів про штучний розум (роботи, андроїди, самостійно мислячі комп'ютери).

8. Війни майбутнього – твори, які можуть містити як цілком реалістичні прогнози можливого ходу зіткнень між сучасними земними державами в недалекому майбутньому, так і опис глобальної ядерної війни, міжпланетних конфліктів і навіть війн між мешканцями різних Галактик.

9. Катаклізм – твори про глобальні лиха, на кшталт всесвітнього потопу або зіткнення Землі з кометою. Однак можуть створюватися твори, пов'язані із катастрофами локальними. Правда, в останньому випадку фантаст зазвичай підкреслює антропогенне походження катастрофи і, отже, ця тема зв'язується з темою 7 [48, 20].

У чистому вигляді кожна з тем вкрай рідко з'являється в науково-фантастичній книзі. Фактично будь-який значимий твір наукової фантастики має талановитий синтез кількох тем. Наприклад, в романі Ф. Герберта «Дюна» такі теми, як: «еволюція або мутація людини», де за рахунок найцінішого ресурсу Аракісу меланжа, люди набувають надсвідомостей таких, як дар передбачення. До речі, завдяки якому можуть долати космічне пространство, не використовуючи комп'ютери – оскільки вони є забороненими –, що підводить нас до іншої теми «космічна подорож»; також не менш значимою є тема «модельовання суспільства» – опис життя, державного ладу, культури, релігії, законів та звичаїв. Тема «модельовання суспільства» на ряду з «війною майбутнього» визвольною війною фрименів з підступними Харконенами та імператорськими сардаукарами є основоположними та найголовнішими в романі Ф. Герберта «Дюна».

До фантастики можна підійти з різних сторін і в кожному випадку перед дослідником відкриється широке поле діяльності. Фантастика розкриває перед людиною світ незвіданого, це втілення ідей і мрій. Кожен дослідник знаходить в цьому жанрі те, що його приваблює і розвиває.

На сьогоднішній день налічується безліч робіт по фантастиці і самих письменників-фантастів, але немає єдиної історії всесвітньої фантастики. Твори фантастики можуть бути вельми нерівноцінні, навіть якщо письменники відносяться до однієї епохи. Фантастика дозволяє людині проявляти індивідуальність. Кожен з них майстерно розкриває теми давно віджилі, а в деяких творах відкривають нові.

Основними жанрами фантастики виступають наукова фантастика, фентезі та жахи. У зв'язку з тим, що об'єктом нашого дослідження є наукова фантастика, далі ми будемо говорити про неї.

Наукова фантастика ділиться на кілька «піджанрів».

Наукова фантастика – один із найпоширеніших на сьогоднішній день жанрів фантастики. Вона є втіленням наукових ідей, поєднаних з фантастичним

припущенням. Одним з початкових різновидів наукової фантастики є тверда наукова фантастика чи традиційна наукова фантастика. Вона відрізняється тим, що оповідання не порушує відомих наукових законів, а навпаки слідує за ними. Тверда наукова фантастика заснована на природничо-науковому допущенні (Чумаков). Класикою твердої наукової фантастики є Ж. Верн «20 000 льє під водою», «Із Землі на Місяць», А. Конан Дойль «Загублений світ», «Отруєний пояс», «Маракотова безодня», роботи Г. Уеллса. Популярність даний піджанр набув в СРСР. Особливо поширена була фантастика, що описує події недалекого майбутнього і в першу чергу колонізація планет Сонячної системи. Серед письменників-фантастів того часу виділяють Г.І. Гуревича «Людина-ракета», «Ми з сонячної системи», «На прозорій планеті», Г.С. Мартинова «Зореплавателі», «Гість з безодні», «Спіраль часу», А.П. Казанцева «Палаючий острів», «Фаети».

Ще одним досить поширеним піджанром наукової фантастики є соціальна фантастика. Провідну роль тут відіграють стосунки між людьми в суспільстві, яке ніколи не існувало. Тут фантастичне припущення не є самоціллю, а є допоміжним елементом. Головним завданням соціальної фантастики є захист або попередження долі людства. Найбільш відомі твори цього жанру належать перу Р. Бредбері «451 градус за Фаренгейтом», Р. Шеклі «Корпорація Безсмертя», К. Воннегута «Колиска для кішки».

Авантюрна фантастика чи хронофантастика – піджанр наукової фантастики, який є описом різноманітних подорожей між світами або вимірами. Цей різновид наукової фантастики має сбіжності з пригодницькою літературою, тільки деякі предмети і речі мають фантастичне походження. Сюди можна віднести Г. Уеллса і його роман «Машина часу» (1895) і Р. Бредбері «І грянув грім» (1952).

Наступним відомим піджанром наукової фантастики є космічна фантастика. Дії розгортаються в космічному просторі Сонячної системи або за її межами. Популярним видом космічної фантастики є космічна одісея. В

космічній одиссеї дія найчастіше відбувається на космічних кораблях, де команда повинна виконати місію, від якої залежить їхня доля або доля цілого людства. Відомими творами даного піджанру є А. Кларк «2001: Космічна одиссея» (1968) і Е. Вейер «Марсіанин» (2011).

Одними з найпопулярніших піджанрів наукової фантастики є кіберпанк і стімпанк. В кіберпанкі розглядається розвиток людини під впливом комп'ютерних технологій, що має негативні наслідки для людства. На перший план тут висувуються андроїди, роботи, суперкомп'ютери і кіборги. Вперше цей термін був вжитий ще в 1983 році американським пісателем фантастом Б. Бетке, назвавши так свою розповідь «Кіберпанк», який надалі став назвою для цілого піджанру наукової фантастики. Класиками кіберпанку є У. Гібсон «Нейромант» (1984), Філіп К. Дік «З глибини пам'яті» (1966) і Б. Стерлінг «Шизматриця» (1985), а також Д. Кіз «Квіти для Елджернона» (1966). Надалі даний жанр став настільки популярний, що число письменників-кіберпанков збільшилася. Серед них ми можемо відзначити Т. Вільямса, якому належить цілий цикл творів «Інозем'є» (1996), П. ді Філіппо і його твір «Рібофанк» (1996).

Стімпанк це піджанр наукової фантастики, делюдство досконало освоїло механіку і технологію парових двигунів. Стімпанк є альтернативною історією розвитку науки і техніки, дія розгортається в Вікторіанську епоху. Першими письменниками в жанрі стімпанк були французькі письменники Ж. Верн і А. Робіда. В даний час стімпанк розвивається в творах таких письменників як М. Муркок, Ч. Мьєвіль і С. Вестерфельд.

Важливою граматичною особливістю науково-технічних й науково-фантастичних текстів є їх стислість і компактність у викладі. Як вже зазначалося вище, головним завданням автора науково-технічних текстів є інформування читача, а не естетичний вплив на нього. Якщо в тексті й присутні оповідальні елементи, найчастіше перекладач використовує прийом опущення і не перекладає їх. У зв'язку з цим автор науково-технічних текстів вдається до

використання еліптичних речень, що в багатьох випадках призводить до складнощів у перекладі.

Іншою відмінною рисою наукових текстів є опущення означеного артикля, навіть в тих випадках, де його вживання регламентується правилами. Артикль в основному відсутній з назвами техніки, технічними деталями, інструкціями і термінами. Але це правило застосовується не у всіх науково-технічних текстах. Наприклад, в текстах науково-фантастичної літератури можна зустріти терміни і технічні назви з означеним артиклем.

Наступною граматичною особливістю є вживання множини замість однини речових іменників і назв інструментів. Тут в свою чергу ми не можемо не відзначити широке вживання прийменника *of* для передачі видочасових відносин словосполучення, наприклад, *the fuel of kerosene*. Даний випадок є досить поширеним прикладом граматичних особливостей в текстах наукової-фантастики [19, 95].

При перекладі художнього тексту перекладач не в силах і не має права змінювати емоційно-сміслову домінанту, задану автором тексту, але певні її трансформації і модифікації можуть спостерігатися в перекладацьких працях.

Основні типи лексичних трансформацій, які застосовуються в процесі перекладу, включають наступні перекладацькі прийоми: перекладацьке транскрибування і транслітерація, калькування та лексико-семантичні заміни (конкретизація, генералізація, модуляція). До найбільш поширених граматичних трансформацій належать: синтаксичне уподібнення (дослівний переклад), членування пропозиції, об'єднання пропозицій, граматичні заміни (форми слова, частини мови або члена речення). До комплексних лексико-граматичним трансформаціям належать антонімічний і описовий переклад, компенсація і прийом цілісного перетворення.

Використання перекладацьких трансформацій, перш за все, продиктовано передачею змісту оригіналу, виразом вихідної думки. перекладач жодним чином не повинен прагнути повністю зберегти оригінал [34].

Досягнення адекватності в перекладі прямо пов'язане з умінням грамотно ідентифікувати перекладацьку проблему і здійснювати необхідні перекладацькі трансформації.

Кількість видів перекладацьких трансформацій в науково-технічних текстах велике. Перекладацькі трансформації являють собою особливий вид перефразирования з однієї мови на іншу. За визначенням Л.С. Бархударова, перекладацькі трансформації - це переклад з максимально можливою повнотою передачі інформації, укладену в початковому тексті, при суворому дотриманні норм перекладної мови [6, 190].

В основному лексичні трансформації тягнуть за собою граматичні. І в деяких випадках перекладачам наукових текстів доводиться застосовувати обидва типи трансформацій. Всі вони відіграють важливу роль при перекладі [39, 41].

Лексичні трансформації являють собою заміну окремих лексичних одиниць оригінальної мови на лексичні одиниці перекладної мови. Лексичні трансформації є невід'ємною частиною наукових текстів, а також текстів наукової фантастики в цілому, оскільки в текстах даного характеру використовується велика кількість термінів, власних імен і різних назв. Граматичні трансформації полягають у перетворенні структури речення в процесі перекладу відповідно до норм мови перекладу. Даний вид трансформацій використовується в текстах наукового типу, що складаються зі складних довгих синтаксичних конструкцій. За допомогою граматичних трансформацій перекладач може розділити складне речення на дві частини, при цьому, зберігши зміст речення. Лексико-граматичні трансформації є складним комплексним перетворенням в ході перекладу, але не є рідкістю в текстах наукового характеру.

Перекладні тексти дуже різноманітні за тематикою і жанровою приналежності. У зв'язку з цим від перекладача потрібна різна точність і повнота перекладу. Будь-який текст, до якого б жанру він не належав,

характеризується особливою специфікою, тому переклад вимагає від перекладача особливих знань і умінь.

Як зазначає Н.В. Комісарів, в сучасному світі відіграють важливу роль два види перекладу: художній переклад і інформативний переклад [19, 123].

Художній переклад – це вид перекладу, головним завданням якого є досягнення певного естетичного впливу, створення художнього образу. Як правило, в текстах художнього перекладу зустрічається безліч стилістичних прийомів, які і створюють цей художній образ. Складність даного виду полягає в здатності повної передачі поетичного змісту тексту оригіналу.

Інформативний переклад – це переклад текстів, основним завданням яких є повідомлення будь-якої інформації, меседжу, відомостей, а не естетичний вплив на читачів. У подібних текстах переважає інформаційне розповідь, яке в деяких випадках переплітається з художнім оповіданням. На цій підставі виділяються кілька підвидів інформаційного перекладу: переклади науково-технічних, політичних, офіційно-ділових, газетноінформаційних матеріалів, сюди ж ми віднесемо переклад наукофантастических творів.

М.Н. Макєєва відзначає кілька типів науково-технічного перекладу:

- переклад наукової літератури (літератури про науки та техніку, монографії, книги, підручники, дисертації);
- переклад науково-технічної літератури (статті з науково технічних журналів і збірок, доповідей на конференціях, патентних документів, звітів);
- переклад виробничо-технічної літератури (інструкцій по експлуатації, технічних довідників, посібників, каталогів машин і приладів, документів);
- переклад науково-популярної літератури (науково-технічної літератури в адаптованому вигляді і популярному викладі для масового читача [44, 4].

Наукова фантастика є відповідною базу для словотворчості, оскільки для створення нових понять автор використовує нову лексику, характерну тільки для науково-фантастичної літератури. Дана лексика являє собою складність для

сприйняття, тому що в повсякденному житті вона не зустрічається. Більш того, читач повинен бути знайомий зі специфікою твору і бути знайомим з творчістю письменника-фантаста.

Перш за все варто відзначити неологізми, котрі обширно використовують в научно-фантастичній літературі.

За визначенням Словника літературознавчих термінів «неологізм - це нове, що виникло в мові слово для позначення нового явища і поняття в житті суспільства, використане письменником в своєму творі, або слово, створене ним самим шляхом поєднання вже існуючих слів або будь-яких його частин» [22, 95].

Неологізми є плодом фантазії письменників, але іноді вони втілюються в реальність в ході технічного прогресу. Неологізми не часто зустрічаються в художній літературі, тому що велика кількість неологізмів в тексті робить мову творів складною для розуміння. У науковій фантастиці письменник вдається до використання неологізмів для створення нової реальності, з якою знайомить автор читача. Тим самим перед читачем відкривається «чужий світ», до цих пір невідомий звичайній людині. Яскравими прикладами неологізмів є твори відомих авторів: Ф. Герберт «Дюна» (1965), Р. Бредбері «Марсіанські хроніки» (1950), А. Кларка «2001: Космічна одісея» (1968) і Е. Берджесс «Заводний апельсин» (1962).

Найчастіше автори, замість того, щоб вигадувати абсолютно нове слово, вдаються до деривації або словоскладання, що у власності призводить вже до нового слова з новим значенням. Коло використання деривації останнім часом значно розширюється, що пов'язано з розвитком науки і створення нових термінів і позначень для будь-якого явища. Торкнулася деривація не тільки науку саму по собі, а й наукову фантастику. Створюючи свій власний світ загадок і містичних істот, письменники вдаються до даного способу. Деривація - «це процес створення одних мовних одиниць на базі інших, прийнятих за вихідні, в найпростішому випадку - шляхом «розширення» кореня за рахунок

аффіксації або словоскладання, в зв'язку з чим деривація прирівнюється іноді до словоскладання або словотвору» [7, 129]. Аффіксація являє собою загальний термін, що позначає суффіксацію і префіксація. Даний спосіб є одним з найлегших і улюблених авторами фантастами.

Висновки до 1 розділу

Наукова фантастика (НФ) – жанр в літературі, кіно та інших видах мистецтва, один з різновидів фантастики. Наукова фантастика ґрунтується на фантастичних припущеннях, які не виходять за рамки наукового сприйняття дійсності, як в галузі природничих, так і гуманітарних наук. Твори, засновані на ненаукових допущеннях, відносяться до інших жанрів (фентезі, містика і т. п.). Основа фабули науково-фантастичних творів – нові відкриття, винаходи, дослідження, такі як космічні подорожі, подорожі в часі, а також зміна людини та навколишнього його світу під впливом цих відкриттів. Дія наукової фантастики часто відбувається в майбутньому, що ріднить цей жанр з футурологією (Словник та енциклопедія “Академік”).

Основним елементом наукової фантастики є фантастична ідея або фантастичне допущення. Вони використовуються автором з метою розкриття проблематики тексту, характерів персонажів, для пропозиції наукових гіпотез або для створення захоплюючого антуражу. Автор поміщає своїх героїв в нестандартні умови, що і створює нереальність твору.

На сьогоднішній день наукова фантастика є одним з найпопулярніших напрямків літератури. Наукова фантастика є галузь художньої літератури, присвячену прогнозуванню майбутнього.

Розквіт наукової фантастики в ХХІ столітті пов'язаний переважно з розвитком науки і техніки. Зв'язок наукової фантастики і науки проявляється в «популяризації знань», що в свою чергу привертає велику кількість читачів, які не пов'язані з наукою.

Виділяють кілька піджанрів наукової фантастики: тверда або традиційна наукова фантастика, соціальна фантастика, авантюрна фантастика чи хронофантастика, космічна фантастика, кіберпанк, а також стімпанк.

Серед лексико-граматичних особливостей науково фантастичних текстів виділяють неологізми, а також термінологію або поняття науки. Синтаксис

пропозицій складний, в наукових текстах часто зустрічаються довгі складні речення.

В науково-фантастичних творах виділяють декілька основних тем, такі як: космічна подорож, контакт з інопланетним розумом, подорож у часі, паралельні світи, еволюція або мутація людини, моделювання суспільства, доля наукових винаходів, війни майбутнього, катаклізм.

При перекладі художнього тексту перекладач не в силах і не має права змінювати емоційно-сміслову домінанту, задану автором тексту, але певні її трансформації і модифікації можуть спостерігатися в перекладацьких працях.

Основні типи лексичних трансформацій, які застосовуються в процесі перекладу, включають наступні перекладацькі прийоми: перекладацьке транскрибування і транслітерація, калькування та лексико-семантичні заміни (конкретизація, генералізація, модуляція).

До найбільш поширених граматичних трансформацій належать: синтаксичне уподібнення (дослівний переклад), членування пропозиції, об'єднання пропозицій, граматичні заміни (форми слова, частини мови або члена речення).

До комплексних лексико-граматичним трансформаціям належать антонімічний і описовий переклад, компенсація і прийом цілісного перетворення.

РОЗДІЛ 2. ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ НАУКОВО- ФАНТАСТИЧНИХ ТВОРІВ

2.1 Суть та види перекладу

Переклад – відтворення оригіналу засобами іншої мови із збереженням єдності змісту і форми. Ця єдність досягається цілісним відтворенням ідейного змісту оригіналу в характерній для нього стилістичній своєрідності на іншій мовній основі. Шлях до досягнення такої єдності не лежить через встановлення формальних відповідників. Зіставлення засобів різних мов, навіть найбільш віддалених, можливе лише шляхом зіставлення функцій, які виконують різні мовні засоби. Звідси точність перекладу полягає у функціональній, а не формальній відповідності оригіналу [2, 29].

Ю. Найда визначає переклад як процес, у результаті якого рецептори №2 розуміють повідомлення №2 так само, як і рецептори №1 зрозуміли повідомлення №1. Переклад, на його думку, повинний задовольняти 4 основним вимогам: передавати зміст; передавати дух і стиль оригіналу; мати легкість і природність викладу; викликати рівнозначне враження [28, 193].

У вітчизняному перекладознавстві одним з найкращих визначень перекладу є тлумачення терміну, зроблене Л. Бархударовим: перекладом називається процес перетворення мовленнєвого твору на одній мові в мовленнєвий твір на іншій мові зі збереженням незмінного плану змісту, тобто значення [6, 12].

«Знати багато мов — значить мати багато ключів до одного замка» [28, 243].

Переклад є однією з важливих форм міжкультурних взаємин. Оскільки знання іноземних мов і в давні часи, і сьогодні не можна назвати масовим, перекладачі виступають посередниками між народами, які спілкуються в найрізноманітніших сферах життя. Окрім посередницької функції, перекладні

твори виконують і творчу, продуктивну місію, бо завжди були важливим стимулом розвитку національних мов, літератур, культур.

Суть перекладу полягає у тому, щоб точно й повно висловити засобами однієї мови те, що вже зафіксовано засобами іншої мови у нерозривній єдності змісту і форми [27, 36].

Переклад – процес відтворення письмового тексту чи усного вислову засобами іншої мови [27, 38].

Процес перекладання – це цілеспрямований процес, який охоплює такі етапи: 1) зорове чи слухове сприймання інформації чужою мовою, усвідомлення її змісту; 2) аналіз інформації мовою оригіналу і синтез рідною мовою; 3) відтворення змісту рідною мовою [27, 43].

Оскільки переклад – це передавання змісту того, що було висловлено, то перекладаються не слова, граматичні конструкції чи інші засоби мови оригіналу, а думки, зміст оригіналу. Згідно з теорією перекладу немає неперекладних матеріалів, є складні для перекладу тексти. Труднощі під час перекладання пов'язані з недостатнім знанням мови оригіналу, мови, якою перекладають, або з відсутністю в цій мові готових відповідників [27, 61].

Види перекладу:

1. За формою переклад поділяють на усний і письмовий.

Усний переклад використовують для обміну інформацією під час особистого контакту фахівців у процесі укладання контрактів, на ви-ставках, міжнародних науково-технічних конференціях, симпозіумах, на лекціях, під час доповідей тощо. На відміну від письмового перекладу усний роблять негайно, не маючи можливості послуговуватися довідковою літературою.

Усний переклад може бути послідовним або синхронним.

Послідовний переклад – це усний переклад повідомлення з однієї мови іншою після його прослуховування. Важливо, щоб переклад здійснювався у паузах після логічно завершених частин, щоб був зро-зумілий контекст.

Синхронний переклад робить перекладач-професіонал одночасно з отриманням усного повідомлення.

2. За способом перекладу розрізняють буквальний і адекватний переклад.

Буквальний переклад називають також дослівним, у такому перекладі можуть зберігатися порядок слів та граматичні конструкції, не властиві мові, якою перекладають, наприклад: *Ваш проект самый интересный. – Ваш проект самый цікавий (треба – найцікавіший). Я считаю, что Вы правы. – Я рахую, що Ви праві (треба – Я вважаю, що Ви маєте рацію).*

Адекватний переклад точно передає зміст оригіналу, його стиль, і відповідає всім нормам літературної мови, наприклад: *Клиент проживает по адресу... – Клієнт мешкає за адресою ... Предоставленные бумаги к делу не относятся. – Подані папери не стосуються справи [3, 92–96].*

За змістом виділяють такі основні різновиди перекладу:

Суспільно-політичний, який передбачає усне чи письмове відтворення засобами іншої мови суспільно-політичних матеріалів: виступів та заяв політичних діячів, інтерв'ю, матеріалів брифінгів, прес-конференцій, дипломатичних документів, наукових праць з політології, соціології тощо.

Художній, тобто переклад творів художньої літератури (поезія, проза, драма). Художній переклад дає змогу кожному народові долучитися до скарбів світової літератури, а також сприяє популяризації національної культури. Твори світової класики українською перекладали Леся Українка, Іван Франко, Микола Зеров, Борис Тен, Максим Рильський, Микола Лукаш, Григорій Кочур та багато інших.

Науково-технічний (технічний) – переклад, який використовують для обміну науково-технічною інформацією між людьми, котрі спілкуються різними мовами.

Повний переклад наукового тексту здійснюють за такими етапами: читання всього тексту з метою усвідомлення змісту; поділ тексту на завершені за змістом частини, їх переклад; стилістичне редагування повного тексту.

Реферативний переклад – 1) письмовий переклад заздалегідь відібраних частин оригіналу, що створюють зв'язний текст; 2) виклад основних положень змісту оригіналу, що супроводжується висновками й оцінюванням. Реферативний переклад у 5 – 10 і більше разів коротший за оригінал.

Анотаційний переклад – це стисла характеристика оригіналу, що є переліком основних питань, іноді містить критичну оцінку. Обсяг анотації не може перевищувати 500 друкованих знаків.

Автоматизований (комп'ютерний) переклад. Під час перекладання комп'ютер працює на різних мовних рівнях: розпізнає графічні образи, робить морфологічний аналіз, перекладає слова і словосполучення, аналізує синтаксис тексту (словосполучення і речення), проводить семантичні (сміслові) перетворення, що забезпечує змістову відповідність уведеного й отриманого речення або тексту. Перекладання тексту з однієї мови на іншу є важким завданням для комп'ютера, оскільки вимагає не заміни слів однієї мови словами іншої, а відтворення думок у повному обсязі, з усіма відтінками, тому проблема створення систем досконалого машинного перекладу є важливою частиною проблеми створення штучного інтелекту [7].

Сучасні програми комп'ютерного перекладу можна з успіхом ви-користовувати, проте перекладений текст слід перевірити, звернувши особливу увагу на переклад власних назв, термінів, слів у непрямому значенні та багатозначних, паронімів, омонімів, граматичних форм тощо.

Типові помилки під час перекладу наукових текстів українською мовою.

Під час перекладу українською мовою наукових текстів неправильно добирають українські еквіваленти загальноживаних лексем російської мови, перекладають дослівно усталені словосполучки, а постійне тиражування одних і тих помилок у наукових текстах зумовлює розхитування мовної норми.

Для наукового стилю характерна наявність слів, які позначають процесуальні поняття. В цьому зв'язку треба розрізняти назви дій (процесів) і назви наслідків дії (процесу). В українській мові на позначення дій (процесів)

зазвичай бажано вживати віддієслівні іменники, утворені від дієслів недоконаного виду за допомоги *-ення, -ання, -іння* [27, 270].

2.2 Перекладацькі трансформації як засіб досягнення адекватності перекладу

Головна мета перекладу – досягнення адекватності. Основне завдання перекладача при досягненні адекватності – вміло зробити різні перекладацькі трансформації для того, щоб текст перекладу як можна більш точно передавав всю інформацію, укладену в тексті оригіналу при дотриманні відповідних норм мови.

Перекладацькі трансформації являють собою особливий вид перефразування – міжмовне, яке має суттєві відмінності від трансформацій в рамках однієї мови. «Коли ми говоримо про одномовні трансформації, то ми маємо на увазі фрази, які відрізняються одна від одної за граматичною структурою, мають (практично) один і той же зміст і здатні виконувати в даному контексті одну і ту ж комунікативну функцію. Як відомо, процес перекладу не є простою заміною одиниць однієї мови одиницями іншої мови. Навпаки, це складний процес, що включає ряд труднощів, які необхідно долати перекладачеві. Одним із прийомів, які допомагають перекладачеві, є трансформації. Перекладацькі трансформації (заміни) відбуваються з причини неповної спільності або відмінності мови гінді та української мов. Спільність між граматичними властивостями мовою гінді та українською мовою задається їх загальною приналежністю до індоєвропейської сім'ї і виявляється в наявності спільних граматичних значень, категорій і функцій, наприклад: категорій числа у іменників, категорій ступенів порівняння у прикметників, категорій у дієслова і т.п. У той же час різниця відбивається в несхожих граматичних категоріях: артиклі в мові гінді, дієприслівник в українській мові; повнозначне узгодження в українській мові, фіксований порядок слів в мові гінді і т. ін.

Існують визначення «перекладацької трансформації» запропоновані Л.С.Бархударовим, Р.К. Міньяр – Белоручевим, Я.І. Рецкером, А.Д. Швейцером, В.Є. Щетинкиним, Л.К. Латишевим, В.Н. Комісаровим, В.Г. Гаком, Н.В. Комісарів, І.С. Алексєєва, Т.А. Казакова, В.І. Карабан та іншими. Різні вчені по-різному визначали перекладацькі трансформації. Так, наприклад, Р.К. Міньяр – Белоручев дав таке визначення: "Трансформація – основа більшості прийомів перекладу. Полягає у зміні формальних (лексичні чи граматичні трансформації) або семантичних (семантичні трансформації) компонентів вихідного тексту при збереженні інформації, призначеної для передачі".

Я.І. Рецкер ж визначає трансформації як "прийоми логічного мислення, за допомогою яких ми розкриваємо значення іншомовного слова в контексті і знаходимо йому український відповідник" [43, 163].

Швейцер А.Д.: «Перекладацькі трансформації – це міжмовні операції перевираження сенсу» [43, 63].

Архипов А.Ф. під перекладацькими трансформаціями розумів «технічні прийоми перекладу, що складаються з заміни регулярних відповідностей нерегулярними», а також «самі мовні вирази, одержувані в результаті застосування таких прийомів» [44, 42].

Латишев Л. К. , беручи до уваги два критерії адекватного перекладу - рівноцінність регулятивного впливу вихідного і переказного текстів, і їх семантико - структурну подібність, - описує перекладацькі трансформації, як «відступ від структурного і семантичного паралелізму між вихідним і перекладеним текстом на користь їх рівноцінності в плані впливу» [25, 117].

Однак основоположним прийнято вважати визначення Л.С.Бархударова, оскільки воно найбільш точно відображає сутність питання. У цілому, виходячи з визначень, робимо висновок, що перекладацькі трансформації – це міжмовні перетворення, перебудова елементів вихідного тексту, операції перевираження сенсу або перефразування з метою досягнення перекладацького еквівалента.

В.Н. Комісаров класифікує перекладацькі трансформації на лексичні, які включають лексико-семантичні заміни, граматичні та лексико-граматичні.

Серед лексичних трансформацій вчений виділяє транскрибування і транслітерацію, а також калькування.

Транскрипція і транслітерація – це способи перекладу лексичної одиниці оригіналу шляхом відтворення її форми за допомогою букв мови перекладу [19, 7]. При цьому при транскрипції відтворюється звукова форма слова, а при транслітерації відбувається побуквенне відтворення слова. Даний вид трансформацій часто використовується в перекладацькій практиці, особливо при перекладі власних назв або назв будь-яких організацій. Даний спосіб широко поширений в публіцистиці, суспільно-політичній літературі, художньої, а також в науковій сфері. Не можна не відзначити одну з найпоширеніших трансформацій – калькування. За визначенням В.М. Комісарова, калькування – це спосіб перекладу лексичної одиниці оригіналу шляхом заміни її складових частин – морфем або слів їх лексичними відповідними в мові перекладу. За допомогою даного прийому перекладач створює нове слово або стійкесловосполучення. Даний вид трансформації часто зустрічається в текстах наукової фантастики [19, 9].

Серед лексико-семантичних замін лінгвіст виділяє конкретизацію, модуляцію і генералізацію. Конкретизація – це заміна слова або словосполучення іноземної мови з його більш широким значенням в мові перекладу. Модуляція – це заміна слова або словосполучення, значення якого логічно виводиться із значення вихідної одиниці. Генералізацією називається заміна одиниці іноземної мови, що має більш вузьке значення, одиницею перекладної мови з більш широким значенням [19: 20].

Серед граматичних перекладацьких трансформацій вчений виділяє семантичне уподіблення, членування речення, об'єднання речень, граматичні заміни. Дані трансформації часто застосовуються при перекладах, тому що структура речень в різних мовах неоднакова. Особливо дані трансформації

використовуються в текстах наукового характеру, оскільки наукові праці мають безліч складних синтаксичних об'єднань.

До лексико-граматичних трансформацій В.М. Комісаров відносить антонімічний і описовий переклади, а також компенсацію. Антонімічний вид трансформації зазвичай не властивий текстам наукової фантастики і текстам, які відображають наукові ідеї і вишукування. Описовий переклад застосовується в тих випадках, якщо немає ніякої можливості для передачі мовної одиниці внаслідок відсутності еквівалента. Компенсація застосовується в тих випадках, коли окремі одиниці мови перекладу заповнюються іншим словом в мові перекладу. Компенсацію і описовий переклад ми часто можемо зустріти і в текстах наукової фантастики, з метою досягнення «абсолютного перекладу». Слід зазначити, що класифікація трансформацій по В.Н. Комісарова є однією з найбільш широко застосовуваних для аналізу перекладу [19, 31].

Наступною ми розглянемо класифікацію І.С. Алексєєвої. В своїй книзі «Введення в перекладознавство» І.С. Алексєєва пише, що саме слово «трансформація» в зарубіжній лінгвістиці не є популярним, замість нього використовують слово «відповідність». Ці відповідності І.С. Алексєєва ділить на три групи:

- Готові відповідності. Вони використовуються, коли у перекладача немає іншого варіанту перекладу. Відповідності, отримані за допомогою даного прийому називаються однозначними.
- Вибір з декількох варіантів. Відповідності, отримані за допомогою даного прийому називаються варіантними відповідностями.
- Породження власних відповідників в рамках закономірностей мови. Відповідності, отримані за допомогою даного прийому називаються трансформаціями [2, 155].

До однозначних еквівалентів І.С. Алексєєва відносить терміни, імена власні, найменування організацій, кампаній, асоціацій. Варіантними

відповідниками лінгвіст позначає лексичні відповідники, що залежать від контексту. В даному випадку, на думку І.С. Алексєєвої, перекладач повинен брати до уваги тип тексту і жанр твору, а також мікроконтекст.

Серед трансформацій І.С. Алексєєва виділяє перестановки, заміни, додавання, опущення, антонімічний переклад, компенсацію, описовий переклад.

Під трансформаціями І.С. Алексєєва розуміє «міжмовні перетворення, що вимагають перебудови на лексичному або граматичному рівнях» [3, 158].

Слідом за В.Н. Комісарова, І.С. Алексєєва стверджує, що трансформації рідко зустрічаються в чистому вигляді, в основному вони представляють собою комплексне перетворення.

Перестановка є однією з найпоширеніших трансформацій. Перестановка є зміна порядку перекладу слів. Перестановок частіше піддаються складні словосполучення або частини складного речення. Перестановка також застосовується при перекладі складних термінів науково фантастичних текстів.

Крім перестановки ще однією розповсюдженою трансформацією є заміна. Заміна залежить від граматичних розбіжностей ладу мов. Наприклад, заміна активного стану на пасивний або заміна складнопідрядного речення на просте. І.С. Алексєєва відзначає, що лексичні заміни зустрічаються вкрай рідко [2, 164].

Додавання являють собою розширення тексту перекладу з метою повноти передачі його змісту. Опущення є зворотним процесом додавання, який застосовується з метою позбавлення від надлишкової інформації.

Також як і В.Н. Комісаров, І.С. Алексєєва виділяє описовий переклад, компенсацію і антонімічний переклад. Її погляди з приводу даних трансформацій нічим не відрізняються від В.Н. Комісарова, тому більш докладний їх розгляд не є необхідним.

Класифікація І.С. Алексєєвої є більш розширеною. Вона зробила точний розподіл перекладацьких відповідностей і серед них виділила досліджувані нами види трансформацій. На відміну від В.Н. Комісарова, вона ділить

відповідності на однозначні еквіваленти, варіативні відповідності та трансформації.

Далі звернемося до класифікації Т.А. Казакової. В своїй відомій праці «Практичні основи перекладу» (2000) Т.А. Казакова дуже докладно аналізує транскрипцію і транслітерацію. У даній роботі даними трансформацій відведено цілий параграф. Т.А. Казакова пише, що набір правил даних трансформацій розроблений досить повно, і перекладачі користуються ними [17, 64].

Поряд з перекладацькою транскрипцією для мовних одиниць, що не мають аналога в мові перекладу, використовується калькування. Автор зазначає, що калькування послужило основою для великого числа запозичень слів і словосполучень в тих випадках, коли транскрипція була неприйнятною для перекладу. Калькування піддаються назви пам'яток культури, назви художніх творів, історичні події, назви політичних партій [17, 90]. Слід зазначити, що калькування в ряді випадків застосовується з транскрипцією.

В окрему групу Т.А. Казакова визначає лексико-семантичні модифікації. До них вона відносить звуження або конкретизацію, розширення або генералізацію, функціональну заміну, Описова переклад, емпатизацію або нейтралізацію, перекладацькою коментар.

До лексико-семантичним модифікаціям перекладачі вдаються, коли важливо передати не саме слово, а його значення, яке воно набуває в контексті того чи іншого твору.

До звуження або конкретизації перекладач вдається тоді, коли мовна одиниця володіє інформаційною невизначеністю і залежить від контексту. В даному випадку перекладається не саме слово, а його варіант, що залежить від контексту.

Розширення або генералізація є зворотним процесом звуження і конкретизації. За словами Т.А. Казакової, розширення має місце, коли міра інформаційної упорядкованості вихідної одиниці вище заходи упорядкованості,

відповідної їй за змістом одиниці мови перекладу [17, 105]. Розширення і звуження є одними з основних прийомів трансформації, що використовуються перекладачами. Зокрема, це залежить від багатозначності слів англійської мови.

Функціональна заміна є одним з найскладніших видів трансформації. Функціональна заміна використовується, коли жоден з варіантів перекладів слова, запропонованих словником, не підходить до контексту. В даному випадку, перекладач самостійно, без допомоги спеціальної літератури, повинен визначити значення слова, виходячи з аналізованого контексту. Також слід зазначити, що функціональній заміні піддаються реалії, з якими стикаються люди інших країн, і які є невідомими українському читачеві. В даний час, зі стрімким розвитком цивілізації, в англійській лексиці з'являється безліч невідомих до тепер слів та назв, з якими доводиться стикатися професійним перекладачам. В даному випадку вони і вдаються до функціональної заміни.

Ще одним досить поширеним видом трансформації є описовий переклад. Описовий переклад застосовується, коли жоден з варіантів перекладу слова, запропонованих словником, не задовольняє перекладача. У таких випадках він вдається до описового перекладу. Даний вид трансформацій використовується при перекладі будь-яких культурних об'єктів чи термінів. Слід зазначити, що описовий переклад не є рідкістю в перекладах текстів наукового характеру.

Емфатизація або нейтралізація застосовується, щоб уникнути або, навпаки, додати емоційне забарвлення слову. З даним видом трансформації слід поводитись досить обережно, тому що він впливає на зміст комунікації. Даний вид трансформацій вживається в художній літературі ненаукового характеру.

Перекладацький коментар розглядається Т.А. Казаковою як додатковий перекладу, який супроводжується перекладом, зробленим за допомогою будь-якої лексико-семантичною модифікації. Даний вид трансформації використовується в тих випадках, якщо одного перекладу недостатньо, щоб повністю висвітлити значення слова. В даний час перекладацький коментар набув широкого поширення в перекладацькій практиці. Даний вид

трансформації часто застосовується для перекладу термінів різного характеру або реалій.

Крім трансформацій Т.А. Казакова в своїй класифікації виділяє особливості перекладу фразеологізмів. На думку Т.А. Казакової існує кілька можливих способів перекладу фразеологізмів. Сюди вона включає дослівний переклад, пошук аналогічних фразеологічних одиниць, що мають загальне значення, використання фразеологічних словників, а також переклад-пояснення переносного значення фразеологізму.

Серед граматичних прийомів перекладу Т.А. Казакова виділяє повний переклад, нульовий переклад, частковий переклад, функціональну заміну, уподібнення, конверсію і антонімічний переклад [17, 82].

Повний переклад застосовується за умови повної схожості граматичних форм та їх значень і функцій в оригінальній й мові перекладу. Нульовий переклад застосовується, коли в обох мовах збігається граматична форма, але не збігається вираз форми змісту в рамках даної форми. Частковий переклад використовується, коли одна і та ж граматична форма може мати кілька змістовних функцій. Функціональна заміна застосовується тоді, коли значення граматичної форми в оригінальній та мові перекладу не збігаються. Уподібнення застосовується, коли граматична форма мов не збігається в умовах складених конструкцій. Конверсія застосовується при перекладі слів в залежності від контексту, при конверсії необхідна перебудова речення.

2.3 Сучасна практика перекладу науково-фантастичних творів

Проблеми перекладу текстів художніх творів досліджуються особливою лінгвістичною наукою – теорією художнього перекладу, у якій стоїть А.М. Горький, який заснував видавництво «Всесвітня література». У 1919 році він випустив перший посібник з перекладу – брошуру «Принципи художнього перекладу», що включала статті К.І. Чуковського, А.М. Горького, Н.С. Гумилева. Серед характерних особливостей радянського мистецтва

перекладу можна виділити наступні: широта і різноманітність перекладного матеріалу; принциповість і плановість відбору перекладаються творів; загальний високий рівень перекладацької майстерності; творче ставлення до перекладу і наявність наукового підґрунтя в організації роботи по перекладу. Традиції перекладу в Україні відрізняються від підходу до перекладу на Заході. Істотне зрушення в перекладацькій думці на Заході визначився на початку 1950-х років. Він висловився в загальному посиленні інтересу до перекладу, в створенні національних перекладацьких організацій, в проведенні Міжнародних конгресів і в появі ряду монографій і наукових журналів з проблем перекладу.

У сучасній теорії художнього перекладу виділяються три основні тенденції: 1) основна орієнтація переноситься з оригіналу на текст перекладу; 2) оцінний підхід замінюється дескриптивним; 3) від тексту як одиниці мови теорія йде до функції перекладу як частини культури мови перекладу [20, 27].

Сучасна теорія художнього перекладу базується на ряді положень, головним з яких є те, що «при формальній непереданні окремого мовного елемента першотвору може бути відтворена його естетична функція в системі цілого і на основі цього цілого, і що передача функції при перекладі постійно вимагає зміни в формальному характері елемента, що є її носієм» [20, 334]. Основний принцип теорії художнього перекладу полягає в наступному: потрібно «розглядати кожен пропозицію як частину цілого, передавати не тільки те, що в ньому йдеться, але і працювати над створенням художнього образу, загального настрою, характеристики атмосфери, персонажів і т. п. Тут важливий і вибір окремого слова, і синтаксичної структури, і інших елементів» [20, 60].

Саме виділення теорії художнього перекладу як окремого наукового напрямку можливо на тій підставі, що текст художнього твору може бути типологічно протиставлений всім текстам нехудожньої характеру. Художнім текстом називають «сверхфразовое єдність, що характеризується спільністю

ідейно-тематичного змісту та естетичного впливу на читача - своєю основною функцією» [55, 160]. Ця функція «реалізується на основі естетизації автором тексту зображуваної їм дійсності за допомогою художніх прийомів, які найбільш адекватно підходять для створення бажаного емоційного ефекту» [55, 21]. Однак, художній текст в цілому поліфункціональний, оскільки він також виконує комунікативну і когнітивну функції. Порівнюючи художні тексти з логічними (будь-які тексти нехудожнього характеру), В.В. Сдобников і О.В. Петрова виділяють ряд відмінностей художніх текстів від будь-яких інших. Отже, художні тексти відрізняються:

1. Способом опису дійсності, яка в художньому тексті представлена у вигляді образу.

2. Метою створення тексту: крім естетичного впливу на читача, художній текст покликаний сформувати ставлення читача до змісту художнього твору.

3. Характером і способом передавання інформації. Перш за все, художній текст характеризується високим ступенем образності, крім того, частина інформації художнього тексту може бути віддана імпліцитно, за рахунок особливого властивості художньої літератури, званого «смысловий ємністю». «Це властивість проявляється у здатності письменника сказати більше, ніж говорить прямий сенс слів в їх сукупності, змусити працювати і думки, і почуття, і уяву читача» [42, 38]. І, нарешті, в межах художнього тексту мова теж стає носієм інформації, тому твір художньої літератури являє собою багаторазово закодований текст, що обумовлює його множинність прочитань і тлумачень.

4. Ступенем активності читача: художній текст передбачає певну ступінь «домислювання», «співтворчість» читача при створенні твору.

5. Наявністю авторської позиції, образу автора, які і створюють внутрішню єдність художнього тексту.

6. Високим ступенем національно-культурної та тимчасової обумовленості.

7. Композиційною різноманітністю.

8. Самодостатністю, оскільки будь-який художній твір можна розглядати як твір мистецтва.

По відношенню до всіх цих особливостей, характерних для художнього твору, і виявляється індивідуальна манера письменника, збереження і передача якої є першочерговими завданнями перекладача. Однак ці завдання є надзвичайно складними, оскільки будь-який переклад неминуче веде до заміни тих чи інших виразних засобів іншими, прийнятими в літературній традиції мови перекладу, а вибір варіанта перекладу має суб'єктивний характер, орієнтований на особистість перекладача. У цьому випадку неминуче виникає суперечність: з одного боку, щоб здійснювати художній переклад, перекладач сам повинен володіти літературним талантом, тобто по суті бути письменником. З іншого боку, щоб бути письменником, треба мати своє естетичне бачення світу, свій стиль і манеру письма, які можуть не збігатися з авторськими. Таким чином при перекладі відбувається зіткнення двох творчих особистостей, що припускає або співпраця, або конфлікт. Для того щоб воно стало співробітництвом, перекладач повинен «не просто глибоко вникнути в авторську естетику, в його образ думок і спосіб їх вираження, він повинен вжитися в них, зробити їх на час своїми. Для повноцінного перекладу вимагається глибоке знання всієї творчості автора і всіх обставин створення перекладного твору» [11, 409–410].

Труднощі передачі ідиостиля письменника мають безпосереднє відношення до стилістичним проблемам перекладу художнього тексту. Оскільки переклад мистецького тексту це перш за все інтерпретація, то неминучі стилістичні зрушення, що мають як об'єктивний, так і суб'єктивний характер. А. Попович виділяє наступні типи стилістичних змін оригіналу: стилістичну відповідність, стилістична субституція, стилістична заміна або інверсія, стилістичне посилення, стилістична типізація, стилістична індивідуалізація, стилістичне ослаблення, стилістична нівелювання і

стилістична втрата. Зрушення стилістичного характеру висловлюють певні тенденції, в яких перекладач проявляє себе як творча особистість і в своїй сукупності відображають творчу індивідуальність перекладача, під якою розуміється «система відхилень від тексту оригіналу, висхідна до певних творчим принципам, до певного підходу до завдань перекладу і, отже, до певного методу» [22, 160]. Як зазначає А.С. Назин «текст перекладу містить свого роду маркери, ґрунтуючись на яких можна зробити висновок про особистісні особливості людини, перекладав текст. В будь-якого перекладача художнього тексту існують свої, «улюблені», найбільш частотні для нього прийоми. Одна і та ж метафора може бути переведена по-різному, і це зовсім не обов'язково позначається на якості перекладу» [32, 113–114].

Висновки до 2 розділу

Переклад – відтворення оригіналу засобами іншої мови із збереженням єдності змісту і форми. Переклад є однією з важливих форм міжкультурних взаємин. Оскільки знання іноземних мов і в давні часи, і сьогодні не можна назвати масовим, перекладачі виступають посередниками між народами, які спілкуються в найрізноманітніших сферах життя.

Суть перекладу полягає у тому, щоб точно й повно висловити засобами однієї мови те, що вже зафіксовано засобами іншої мови у нерозривній єдності змісту і форми.

Оскільки переклад – це передавання змісту того, що було висловлено, то перекладаються не слова, граматичні конструкції чи інші засоби мови оригіналу, а думки, зміст оригіналу. Згідно з теорією перекладу немає неперекладних матеріалів, є складні для перекладу тексти. Труднощі під час перекладання пов'язані з недостатнім знанням мови оригіналу, мови, якою перекладають, або з відсутністю в цій мові готових відповідників.

Головна мета перекладу – досягнення адекватності. Основне завдання перекладача при досягненні адекватності – вміло зробити різні перекладацькі трансформації для того, щоб текст перекладу як можна більш точно передавав всю інформацію, укладену в тексті оригіналу при дотриманні відповідних норм мови.

Класифікація перекладацьких трансформацій таких вчених як В.М. Комісарів, І.С. Алексєєва і Т.А. Казакова в цілому збігаються, але класифікація Т.А. Казакової дещо відрізняється від інших. Серед лексичних модифікацій вчений виділяє емпатизацію або нейтралізацію, а також перекладацький коментар. Серед граматичних модифікацій вона виділяє повний, нульовий і частковий переклад, уподібнення і конверсію.

У сучасній теорії художнього перекладу виділяються три основні тенденції: 1) основна орієнтація переноситься з оригіналу на текст перекладу;

2) оцінний підхід замінюється дескриптивним; 3) від тексту як одиниці мови теорія йде до функції перекладу як частини культури мови перекладу

РОЗДІЛ 3.

АНАЛІЗ РОМАНА Ф. ГЕРБЕРТА «ДЮНА» В ПЕРЕКЛАДАЦЬКОМУ АСПЕКТІ

3.1 Жанрові та стилістичні особливості роману та його українсько-російськомовних перекладів

В даній роботі ми розглянемо особливості перекладу науково-фантастичних творів на прикладі російсько- та україномовних перекладів роману Ф. Герберта «Дюна», який був вперше опублікований в 1963-1965 роках в вигляді серії глав в журналі «Analog Science Fiction and Fact» та в 1965 році вперше виданий окремою книгою. Роман відразу ж став бестселером та приніс багато нового в жанр. Український переклад здійснили Анатолій Пітик й Катерина Грицайчук. Російський переклад здійснив Павел Вязников. На основі цих матеріалів й виконане це наукове дослідження.

«Дюна» це культовий роман в жанрі наукової фантастики за авторством Френка Герберта. До жанрових особливостей «Дюни» відноситься її належність до декількох піджанрів фантастики, таких як:

1. космоопера;
2. планетарний романс;
3. соціально-філософська фантастика.

«Космоопера» — один з жанрів пригодницької наукової фантастики, який зазвичай визначається за формальними ознаками: дія творів відбувається в космічному просторі і/або на інших планетах (у Сонячній системі або за її межами) в умовному (зазвичай екзотичному) антуражі; персонажі підкреслено героїчні, а масштаби їх діянь обмежені лише фантазією авторів. Для космоопери характерний опис масштабних подій, як правило війн. Іноді саме ці події і є основою сюжету, іноді вони є лише тлом сюжетної лінії [72].

У романі Ф. Герберта «Дюна» дія відбувається в галактиці далекого майбутнього під владою міжзоряної імперії, в якій феодальні сімейства володіють цілими планетами. Героїчність персонажів проявляється в незламності духу, силі волі, фізичній та ментальній силі та в гострому, багатоплановому, далекоглядному розуму. Хоч основна дія відбувається на планеті Арракіс, масштаби дій заворожують, так як в романі руками головного героя та його товаришів вирішується доля всього народу фрименів, про який до початку дій роману майже ніхто й не знав, а в кінці про них дізнаються всі і кожен в Міжгалактичній Імперії, бо вони стають основною воєнною силою нового Імператора, а Арракіс столицею Імперії, що також говорить нам про вирішення долі цілої Імперії та всіх її підданих. Завдяки цим деталям роман Ф. Герберта «Дюна» відноситься до піджанру наукової фантастики космоопера

Планетарний романс – піджанр космоопери в якому велика частина дії складається з пригод на одній або більш екзотичній чужій планеті, характеризується характерними фізичними та культурними традиціями. [72]. Оскільки майже весь роман дія відбувається на одній планеті – Дюні, або ж Арракісі, а центральна історія це розповідь про месію в обличчі головного героя роману Пола Атріда та боротьби народу фрименів за власне життя та культуру.

Соціально-філософська фантастика – піджанр наукової фантастики, головний акцент у якому ставиться на розвиток і взаємовідносини у людському суспільстві, менше зацікавлений у присутності технологій і більше у соціологічних побудовах. Іншими словами, соціальна фантастика «обговорює антропологію», а також розмірковує про людську поведінку і взаємодії у суспільстві [72]. Оскільки роман «Дюна» за авторством Ф. Герберта оповідає про суспільство далекого майбутнього, яке пережило «Повстання машин» та це сильно відобразилось на них. В цьому суспільстві панують галактична феодальна влада та заборонені будь-які «розумні» машини, а в центрі всього є люди і тільки людина. «Не сотвори машини, яка б імітувала розум Людини» [48, 30]. Також зачіпаються різні філософські питання. Наприклад: питання людини та її

місця у всесвіті, надможливостей людини, месіанства та небезпеки, яку воно несе, екології та вплив видобутку ресурсів на неї, етичність та доцільність використання ядерної зброї.

Як ми бачимо, все це підходить роману Ф. Герберта «Дюна».

Як і в будь-якому художньому творі, в науковій фантастиці автор створює реальність, де розгортаються зачаровуючі теми та ідеї. Теми наукової фантастики дуже обширні і зазвичай переплітаються. В своєму романі «Дюна» Ф. Герберт використав такі теми:

1. космічна подорож;
2. еволюція або мутація людини;
3. моделювання суспільства;
4. війни майбутнього.

Всі ці теми так чи інакше пов'язані з романом «Дюна». Наприклад:

Космічна подорож – оскільки дія роману Ф. Герберта «Дюна» відбувається в далекому майбутньому, людство існує в різних куточках галактики під володарством міжзоряного Імператора та феодалських сімейств, котрі володіють цілими планетами, завдяки цьому факту роман Ф. Герберта «Дюна» є космооперою, але меншою мірою так, як Гільдія Лоцманів володіє монополією на космічні подорожі, тобто ніхто крім них не може надати послуги космічних перельотів. З-за цього більша частина дії роману відбувається на одній планеті – на Арракісі або Дюні, а одже це відносить роман до піджанру наукової фантастики – планетарний романс. Також в романі порушено тему «еволюції та мутації» людини. Еволюція та мутація людини в романі Ф. Герберта «Дюна» виникає з-за постійного вживання меланжу або, як його ще називають, спайсу в великих кількостях. Меланж або ж спайс найцінніший ресурс Імперії, який знаходиться лише на одній планеті в відомому Всесвіті, на Арракісі. Слід відзначити, що з-за Повстання Машин та Батлеріанського Джигаду, яке поклало край цьому повстанню, в світі роману «Дюна» заборонене використання «розумних» машин, тобто комп'ютерів. Їх

роль виконують спеціально треновані з дитинства люди, розум яких стає наче комп'ютер, їх називають ментантами. Але цього все рівно недостатньо для космічних подорожей, так як для космічних перельотів потрібна висока точність та передбачення всіх можливих ситуацій. Цим можуть займатися лише навігатори Гільдії Лоцманів, які буквально живуть та дихають меланжем та завдяки цьому можуть передбачати майбутнє. В романі Ф. Герберта «Дюна», крім іншого, присутня тема «моделювання суспільства», яка відіграє значну роль в романі. В романі Ф. Герберта «Дюна» моделюється роль суспільства далекого майбутнього, феодального «цивілізованого» суспільства Імперії та «дикарів» фрименів Арракісу. Обидві ці групи досить суттєво відрізняються одна від одної. «Війни майбутнього», одним із центральних конфліктів є конфлікт, який переростає у відкриту сутичку Дому Атрідів та Дому Харконенів, а згодом і Імператора.

Дія в науково фантастичному романі Ф. Герберта «Дюна» відбувається в галактиці далекого майбутнього під владою міжзоряної імперії, в якій феодальні сімейства володіють цілими планетами. Роман рясніє великою кількістю слів та виразів зв'язаних з космосом, наукою, міфологією, релігією та феодальним устрєм майбутнього, а також в романі присутня велика кількість авторських неологізмів та деривацій. За рахунок великої кількості подібної лексики подібної лексики в перекладах використовується багато лексичних перекладацьких трансформацій, які в свою чергу йдуть бік у бік з граматичними трансформаціями.

До стилістичних особливостей роману Ф. Герберта «Дюна» перш за все відноситься художній стиль мови. Але також в романі зустрічається і науковий стиль, як наприклад: *«Збільшення кількості предметів в обмеженому просторі призводить до критичної точки, за якою зменшується свобода. Це твердження так само істинне для людей в обмеженому просторі планетарної екосистеми, як і для молекул газу в закупореній пляшці. Питання щодо людей полягає не в тому, скільки осіб здатні вижити, а в тому, яке саме буття чекає*

на тих, хто виживе» [48, 607]. Розмовний стиль ще один зі стилів роману Ф. Герберта «Дюна». В цьому стилі написані майже всі діалоги в творі.

Твір Ф. Герберта «Дюна» повниться науково-фантастичною лексикою, великою кількістю термінів та авторськими неологізмами. Для орієнтації в цій лексичі автор роману надає пояснення в кінці книги, назване «Словник Імперії». Декілька прикладів звідти:

«*Arrakis*», «*Арракис*», «*Арракіс*» – планета, відома як Дюна; третя планета в системі Канопус.

«*Arrakeen*», «*Арракин*», «*Арракін*» – перше поселення на Арракісі; тривалий час — резиденція планетарного уряду.

«*Vene Gesserit*», «*Бене Гессерит*», «*Бене Гессерит*» – давня школа ментальних і фізичних тренувань. Її було створено (передусім для жінок) після того, як Батлеріанський Джигад знищив «розумні машини» та роботів.

«*Baliset*», «*Балисет*», «*Балісет*» – дев'ятиструнний музичний інструмент; прямий нащадок цитри, який налаштовують згідно з нотною гамою чусук. Грають на ньому, перебираючи струни. Улюблений інструмент імперських трубадурів.

«*Bourka*», «*Бурка*», «*Бурка*» – пристібна накидка, яку фримени носять у відкритій пустелі.

«*Butlerian Jihad*», «*Великий Джихад*», «*Батлеріанський Джигад*» – хрестовий похід проти комп'ютерів, мислячих машин і розумних роботів, який почався у 201 році Б. Г. і тривав до 108 року Б. Г. Його основна заповідь залишилася в тексті О. К. Біблії: «Не сотвори машини, яка б імітувала розум Людини».

«*Water Discipline*», «*Водная Дисципліна*», «*Водна Дисципліна*» – суворе виховання, яке проходять мешканці Арракіса, щоб жити, не марнуючи вологу.

«*Water Of Life*», «*Вода Жизни*», «*Вода Життя*» – «отрута просвітлення». Точніше, це рідкі виділення піщаного хробака (див. Шай-Хулуд), що виробляються в мить його смерті у воді й модифікуються в тілі Превелебної

Матері та стають наркотиком, який використовують у тау-оргії на січі. Психоспектральний наркотик «*Watertube*», «*Водотрубка*», «*Водотрубка*» – будь-яка трубка в дистикості чи диститенті, яка переносить очищену воду до водокишені або з водокишені до людини.

«*Waterman*», «*Водожрець*», «*Водожрець*» – висвячений фримен, який виконує ритуальні дії з водою та Водою Життя.

«*Fremen*», «*Фримены*», «*Фримени*» – вільні племена Арракіса, мешканці пустель, нечисленні групи кочівників дзен-сунітів. («Піщані пірати», відповідно до словника Імперії.)

«*Fremkit*», «*Фримпакет*», «*Фримпакет*» – набір для виживання в пустелі фрименського виробництва.

«*Frigate*», «*Фрегат*», «*Фрегат*» – найбільший космічний корабель, який може як приземлитися на планету, так і підійматися з її поверхні єдиним цілим [48, 630–653].

3.2 Лексичні перекладацькі трансформації. Транскрипція і транслітерація

Це дослідження почнеться з лексичних трансформацій, а саме з транскрипції та транслітерації. Це пов'язано, з тим, що в тексті велика кількість неологізмів, власних назв, технічних та наукових визначень. Тому за для запобігання помилок та плутанини краще ці слова перекладати згідно вимови оригіналу. Загально відомо, що транскрипція – це звукове відтворення слова. Так в творі даному способу переклада піддалися наступні слова та вирази. В реченні “*Paul lay awake wondering: What's a gom jabbar?*” [57, 34]. «Пол лежав, замислившись: «Що таке “гом джаббар”?»» [48, 43]. «Пауль лежал и думал. Что такое гом джаббар?» [49, 35]. Ми бачемо, що слово «гом джаббар» в українському та в російському перекладах є одним словом, тобто транскрибується, бо є власною назвою та авторським неологізмом. Згідно «Словника Імперії» в кінці книги, який надає сам автор. Гом Джаббар — «ворог

зарозумілості»; особлива отруєна голка з наконечником із метаціанідом, яку проктори Бене Гессерит використовують під час випробування на усвідомлення себе людиною. У разі негативного результату — смерть [48, 630]. Також можна виділити ім'я головного героя роману Ф. Герберта «Дюна» “*Paul*”, яке в українському перекладі транскрибується, а в російському транслітерується, що вказує на різний підхід перекладачів. В наступному прикладі “*The planet sheltered people who lived at the desert edge without caid or bashar to command them: will-o'-the-sand people called Fremen, marked down on no census of the Imperial Regate.*” [57, 51]. «Люди там живуть в пустynie, где нет каидов и башаров Императора, чтобы командовать ими. Люди, подчиняющиеся лишь Воле Пустыни, фримены, «Свободные» – не внесенные в имперские переписи...» [49, 53]. «Планета повнилася людьми, що жили в пустельних краях без каїдів та башарів, які б керували ними: людей барханів, що зуть себе фрименами, не внесено в жодні переписи Імперської Палати» [48, 67]. В цьому реченні є декілька слів, які однаково звучать в оригіналі й перекладах, але найбільш цікавим і важливим є “*Fremen*”, яке в і в українському, і в російському текстах перекладають як «Фримени». Фримени (англ. Fremen) – вільний народ піщаної планети Арракіс, тобто Дюни, який не є підданими Імперії і не асоціює себе з її народом. «Фримени – вільні племена Арракіса, мешканці пустель, нечисленні групи кочівників дзен-сунітів. («Піщані пірати», відповідно до словника Імперії)» [48, 632].

“*We have two chief survivors of those ancient schools: the Bene Gesserit and the Spacing Guild*” [57, 61]. «От школ того времени сохранились две: Бене Гессерит и Гильдия Космогации» [49, 59]. «Із тих прадавніх шкіл донині дожили лише дві головні: Бене Гессерит і Гільдія Лоцманів» [48, 73]. “*The Bene Gesserit*” має однаковий переклад як в українському варіанті, так і в російському. Також ці переклади звучать и пишуться также як і в оригіналі, тобто “*The Bene Gesserit*” є транслітерацією. Інше подібне словосполучення “*The Spacing Guild*” відрізняється в перекладі від оригіналу. Більш того,

переклад українською мовою відрізняється від російської. Це все винакає з-за того, що словосполучення *“The Bene Gesserit”* є авторським неологізмом та не має аналогів ні в українській, ні в російській мовах, й для того, щоб не виникла путаниця чи недорозуміння перекладачі використовують транскрипцію чи транслітерацію, або і те, і інше. За визначенням «Словника Імперії» *Бене Гессерит* — давня школа ментальних і фізичних тренувань. Її було створено (передусім для жінок) після того, як Батлеріанський Джигад знищив «розумні машини» та роботів [48, 630]. Зі словосполученням *“The Spacing Guild”* зворотня ситуація. Обидва слова і *“space”*, і *“guild”*, і саме словосполучення *“The Spacing Guild”* перекладаються та мають прості й зрозумілі поняття. Але перекладачі обрали не простий варіант перекладу, наприклад *«Космічна Гільдія»*, а більш фантастичні назви такі як: *«Гільдія Космогацши»* в російському перекладі і *«Гільдія Лоцманів»* в українському – тобто це словосполучення є модуляцією.

“Right out of the Butlerian Jihad and the Orange Catholic Bible,” she said.” [57, 19]. *«Верно, так заповедовано со времен Великого Джихада. Так записана эта заповедь в Экуменической Библии.»* [49, 19]. *«Саме так заповідалося Оранжистською Католицькою Біблією з часів Батлеріанського Джигаду»* [48, 30]. Неологізм *«Butlerian Jihad»* в російському перекладі є модуляцією, а в українському перекладі – калькуванням.

“I wish only for my nephew to understand the limitations of a Mentat” [57, 64]. *«Я всего лишь хочу показать своему племяннику, что ментаты тоже не вполне — совершенны и у них есть свои ограничения»* [49, 66]. *«Я лише хотів, аби мій небіж зрозумів, що й ментати мають свої межі»* [48, 81]. Слово *«Mentat»* в українському та російському перекладах однаково транслітерується *«ментант»*, але у відмінності від оригіналу слово *«Mentat»* пишеться з маленької букви.

“Replace you? Why, Piter, where could I find another Mentat with your cunning and venom?” [57, 83]. *«Замену — тебе? Право, Питер, где же я найду*

другого ментата, обладающего твоими хитростью, коварством и злобностью?» [49, 85]. «Заміну тобі? Навіщо, Пітере? Де я знайду ментата з твоєю хитрістю і злобою?» [48, 97].

“In a few days Standard, the entire household of the Duke Leto will embark on a Spacing Guild liner for Arrakis” [57, 86]. «Итак: через несколько стандартных дней герцог Лето со всей семьей и двором взойдет на борт лайнера Гильдии Космогации, направляющегося на Арракис» [49, 87].

“The Guild will deposit them at the city of Arrakeen rather than at our city of Carthag” [57, 89]. «Гильдия высадит их, вероятнее, всего, в Арракине, а не в нашей столице Карфаг» [49, 90]. «Гільдієри висадять його в Арракіні, а не в нашій столиці Карфазі» [48, 106].

“But Hawat has investigated and found that our doctor is a Suk School graduate with Imperial Conditioning – supposedly safe enough to minister even to the Emperor” [57, 92]. «Но Хават уже провел расследование и достоверно установил, что наш доктор – выпускник Сукской Школы, прошедший имперское кондиционирование, то есть ему по определению без опаски можно доверить жизнь самого Императора...» [49, 93]. «Але Хават проводив розслідування і виявив, що наш лікар – випускник Сукської школи та відзначений імперським кондиціонуванням – гіпотетично, він може надавати допомогу навіть Імператорові» [48, 107].

“We'll move in strengthened by two legions of Sardaukar disguised in Harkonnen livery” [57, 95]. «И мы будем усилены двумя легионами сардаукаров в мундирах Дома Харконнен!» [49, 96]. «Наші позиції підсилуватимуть два легиони сардаукарів, убраних у харконненівську форму» [48, 112].

“A skinny girl with hair the color of bronze, her body tortured by the winds of puberty, had entered the study of the Reverend Mother Gaius Helen Mohiam, Proctor Superior of the Bene Gesserit school on Wallach IX.” [57, 120]. «Худая девочка с бронзовыми волосами и телом, терзаемым взрослением, пришла тогда к Преподобной Матери Гайе-Елене Мохийам, Старшему Проктору школы Бене

Гессерит на Валлахе IX» [49, 120]. «Сухорлява дівчина з тілом, виснаженим нуртуванням підліткового віку, і волоссям кольору бронзи зайшла в кабінет Превелебної Матері Гая Єлени Могіям, Вищого Проктора школи Бене Гессерит на Валасі IX» [48, 133].

“*The Missionaria Protectiva has been in there and softened it up somewhat*” [57, 126]. «Миссионарія Протектива неполохо на ней поработала и смягчила нравы ее обитателей... в какой-то степени» [49, 127]. «Там облаштувалася Миссионарія Протектива та трохи пом’ящила умови» [48, 143].

Калькування

«Калькування – це творення нових слів, словосполучень чи фраз за зразком побудови відповідного слова чи вислову в іншій мові» [61].

В романі Ф. Герберта «Дюна» зустрічається декілька прикладів з калькуванням основна частина з яких є релігійна, міфологічна та технічна лексика, а також різноманітні терміни. Поділимо дану лексику на декілька груп.

До першої групи ми віднесемо релігійну лексику.

«*I see another kind of terrain*» [57, 234], «Я бачу інакші простори: доступні шляхи» [48, 246], «Я вижу возможные пути» [49, 234].

«*O.C. Bible*» [57, 254], «*O. K. Библия*» [48, 270]. «*Экуменическая Библия*» [49: 254]. В російському перекладі «*Экуменическая Библия*» також є конкретизацією. Зі Словника Імперії: «**ОРАНЖИСТСЬКА КАТОЛИЦЬКА БІБЛІЯ**» — «Збірна книга», релігійний текст, створений Комісією екуменічних перекладачів. Містить елементи більшості давніх релігій, зокрема: маометанського саарі, махаянського християнства, дзен-сунітського католицизму та будісламських традицій. Основна заповідь: «Нехай не спотвориш ти душу свою» [48, 635].

«*A time to get and time to lose*» [57, 231], «Час шукати, і час втрачати» [48: 244]. «*Время искать и время терять*» [49, 230].

«*A time to keep and a time to cast away; a time for love and a time to hate; a time of war and a time of peace*» [57, 278], «Час зберігати, і час кидати; час

любити, і час ненавидіти; час війни, і час миру» [48, 291]. «Время сберечь и время бросать; время любить и время ненавидеть; время войне и время миру» [49, 278].

«*The Guild – there' d be a way for us, my strangeness accepted as a familiar thing of high value, always with an assured supply of the now-necessary spice*» [57, 289], «Гільдія – ось один із можливих шляхів для нас, там би мою дивність сприйняли як звичну річ високої цінності, та ще й постійно постачали б такі необхідні тепер прянощі» [48, 304]. «Гильдия – вот кто примет нас. Моя странность не будет для нее чем-то чересчур необычным, напротив, они высоко оценят... и даже будут с гарантией снабжать меня Пряностью» [49, 290].

«*I'm a monster! he thought. A freak!*» [57, 314], «Я чудовисько! — подумав він. — Почвара!» [48, 329]. «Я — монстр! – подумал он. – Урод!» [49, 315].

«*I'm a seed*» [57, 314], «Я зерня» [48, 329] «Я – семя» [49, 315].

«*They'll call me Muad'Dib, 'The One Who Points the Way*» [57, 315], «Вони назвуть мене Муад'Дібом», «Тим, Хто Вказує Шлях» [48, 330]. «И они назовут меня Муад'Диб и «Сокращающий путь» [49, 316]. В російському перекладі Павла Вязникова «Сокращающий путь» не є калькуванням. «Сокращающий путь» перекладацька трансформація – модуляція. Тобто перекладач змінив переклад слова і навіть сенс даного словосполечення. Завдяки цьому невдалому перекладу, Муад'діб перетворився з пророка та релігійного месію, який вказує людям Шлях, не фізичний – наприклад, дорогу – а духовний Шлях, яким веде цих людей сама доля, який є сенсом їхнього буття, в звичайного провідника чи чоловіка, який знає короткий шлях до якогось місця призначення.

«*The sand would not stop*» [57, 319], «Пісок не спинити» [48, 334], «И песок все течет, все сыплется» [49, 320].

«*Here, it's desert power*» [57, 319], «А тут » влада пустелі» [48, 334], «Здесь это должна быть власть в Пустыне и сила Пустыни» [49, 320].

«*Black is a blind remembering*» [57, 321], «чорнота — це сліпе нагадування» [48, 336], «чернота — это слепое напоминание» [49, 322].

«*You listen for pack sounds, for the cries of those who hunted your ancestors in a past so ancient only your most primitive cells remember*» [57, 341], «Ти прислухаєшся до океану звуків, чуєш завивання тих, хто переслідував твоїх предків так, що лише найпримітивніші клітини твого тіла пам'ятають про це» [48, 356]. «Вслушиваясь в нее, мы инстинктивно страшимся услышать вой стаи, охотившейся некогда за нашими предками — так давно, что лишь в самых примитивных наших клетках сохранилась память об этом вое» [49, 341].

«*The ears see*» [57, 345], «тут бачать очі» [48, 360], «во тьме видят уши» [49, 345].

«*The nostrils see*» [57, 345], «тут бачать ніздрі» [48, 360], «видят ноздри» [49, 345].

«*Something cannot emerge from nothing*» [57, 349], «ніщо не виникає з нічого» [48, 364], «ничто не возникает из ничего» [49, 349].

«*She had intended to say the knife was a maker of death*» [57, 401], «вона мала намір сказати, що ніж — це Творець Смерті» [48, 417], «она хотела сказать, что нож — это «податель смерти» [49, 403].

«*I must stand before that black Baron*» [57, 318], «я маю постати перед Чорним Бароном» [48, 332], «я должен предстать перед этим черным бароном» [49, 318].

«*Water Discipline*» [57, 633], «Водная Дисциплина», [49, 633] «Водна Дисципліна» [48, 639].

«*Water Of Life*» [57, 633], «Вода Жизни [49, 633], «Вода Життя» [48, 639].

«*Watertube*» [49, 633], «Водотрубка» [49, 633], «Водотрубка» [48, 639]. «*Waterman*» [49, 633], «Водожрец» [49, 633], «Водожрець» [48, 639].

Як можна помітити в усіх цих прикладах спостерігається калькування релігійної лексики. Транскрипція, транслітерація та калькування є одними з найпростіших й найефективніших способів перекладу фентезійних та науково фантастичних творів з великою кількістю спеціальної лексики та неологізмів, а також дані способи лексичної трансформації добре зберігають суть та контекст тексту-оригіналу, в нашому випадку романа Ф. Герберта «Дюна», котрий перенасичений подібною лексикою. Саме тому перекладачі на українську мову Анатолій Пітик й Катерина Грицайчук та перекладач на російську мову Павел Вязников використовують при перекладі дані лексичні трансформації, хоча й далеко не завжди їх переклад буває схожим.

До другої групи можна віднести слова та вирази пов'язані з космічною темою.

«*A shower of meteors crossed her patch of night. The meteors seemed to her like a warning, like tiger stripes, like luminous grave slats clabbering her blood*» [57, 251], «метеори видалися їй попередженням – тигрові смуги, яскраві могильні грати, від яких у жилах згорталася кров» [48, 266], «метеориты показались ей дурным предзнаменованием — тигровые полосы на шкуре неба, леденящая кровь, сверкающая могильная решетка» [49, 251]».

«*The Emperor's prison planet*» [57, 54], «Імператорську планету-в'язницю» [48, 69], «Императорская планета-каторга» «Имперскую планету-тюрьму» [49, 55].

«*The handle on the door into the hall was patterned on an ornithopter thrust bar*» [57, 65], «ручку дверей, що вели до коридору, було зроблено у формі важеля керування двигуном орнітоптера» [48, 79], «ручка двери в холл была выполнена в виде штурвала орнитоптера» [49, 65].

«*Palm lock*» [57, 63], «долоневий замок» [48, 78], «дакти-замок» [49: 63].

«*An air lock*» [57, 64], «перехідний шлюз» [48, 79], «воздушный шлюз» [49, 64].

«*A yellow sun*» [57, 73], «жовте сонце» [48, 85], «желтое солнце» [49, 72].

«*Filter glass*» [57, 73], «склофільтри» [48, 85], «стекло-фильтр» [49, 72].

«*A wet-planet conservatory*» [57, 73], «Оранжерея водної планети» [48, 85], «Оранжерея влаголюбивых растений, уголок влажной планеты» [49, 72].

«*Water everywhere in this room—on a planet where water was the most precious juice of life*» [57, 74], «Скрізь у цій кімнаті була вода — на планеті, де вода — найцінніший сік життя» [48, 86], «В этой комнате всюду была вода — и это на планете, где вода была драгоценнейшим соком жизни» [49, 74].

В творі Ф. Герберта «Дюна» тема космічних подорожей зачіпається мимохідь, а опису космічних, міжзоряних мандр майже немає, тому лексики на космічну тематику не так вже й багато, отже і калькування на дану тему не так й забагато. Взагалі в текстах-перекладу науково фантастичного твору «Дюна» за авторством Френка Герберта не так вже й часто використовується перекладачами українською мовою Анатолієм Пітиком й Катериною Грицайчук та російською мовою Павлом Вязниковим така перекладацька та лексична трансформація як калькування. Частіше дані перекладачі використовують такі лексичні трансформації як транслітерація та транскрипцію, що вже було описано вище.

Генералізація та конкретизація

Також є розпоширене використання таких лексичних трансформацій як генералізація та конкретизація. Конкретизацію особливо часто використовує російський перекладач Павел Вязников. В той же час українськомовні перекладачі більш слідують тексту оригіналу.

За визначенням В.Н. Комісарова, генералізацією називається заміна одиниці мови оригіналу, що має вужче значення, одиницею мови перекладу з ширшим значенням [20, 48].

За визначенням В.Н. Комісарова, конкретизація значення – це заміна слова чи словосполучення мови оригіналу з ширшим предметно-логічним значенням словом чи словосполученням мови перекладу з вужчим значенням [20, 87]

«*The Bene Gesserit who bore me and gave me to the Sisters because that's what she was commanded to do*» [57, 174], «*Моя невідома мати, Бене-Гессеритка, яка народила мене й віддала сестрам, бо ті так наказали*» [48, 186], «*Та сестра Бене Гессерит, которая выносила меня и отдала меня Ордену — потому что так ей приказали*» [49, 186]. В данному прикладі в українськомовному та російськомовному перекладах ми можемо бачити різну конкретизацію. В російськомовній версії конкретизація відображується у словосполученні «сестра Бене Гессерит», де слово «сестра» є конкретизацією, так як воно відсутнє в тексті-оригіналу. Українськомовні перекладачі Анатолій Пітик й Катерина Грицайчук вирішили не конкретизувати, що саме «сестра» ордену «Бене-Гессерит» це зробила, а замість того словосполучення «Бене-Гессеритка» вони переклали жіночим родом без уточнення. Але в українському перекладі також є конкретизація до словосполучення «Бене-Гессеритка» додали словосполучення «Моя невідома мати» аби конкретизувати хто саме є ця «Бене-Гессеритка» про яку йдеться мова.

В наступному прикладі «*The place to hit them is in the spice*» [57, 234], «*Їхня ахіллесова п'ята – прянощі*» [48, 246], «*Пряность – их слабость*» [49, 234] український варіант запропонований перекладачами Анатолієм Пітиком та Катериною Грицайчук є конкретизацією та трансформацією словосполучення «*hit them*» в фразеологізм «*ахіллесова п'ята*». Російськомовний варіант запропонований Павлом Вязниковим «*Пряность – их слабость*» навпаки є генералізацією.

Наступні речення є більш складними та наглядними прикладами.

«*It was sea power and air power on Caladan*» [57, 70], «*Каладан жив владою моря і повітря*» [48, 84], «*На Каладане это была власть на море и в воздухе — сила воздуха и сила моря*» [49, 70]. В україномовному варіанті перекладачі не відходять від контексту і перекладають речення реверсом, де Каладан – назва планети – переміщується на початок речення, на місце підмета, та конкретизується, що «*Каладан жив владою моря і повітря*», тобто

конкретизацією є слово «жив». В російськомовному перекладі Павла Вязникова конкретизацією є ціле словосполучення «*это была власть на море и в воздухе — сила воздуха и сила моря*».

«*Here, it's desert power. The Fremmen are the key*» [57, 294], «*А тут — влада пустелі, і фримени — ключ до неї*» [48: 309], «*Здесь это должна быть власть в Пустыне и сила Пустыни. И ключ к ней — фримены*» [49, 294]. В українськомовному перекладі відсутня конкретизація, тут йде дослівний переклад, хіба що два речення об'єднуються в одне за допомогою сполучника «і». В російськомовному перекладі конкретизацією є «*Здесь это должна быть власть в Пустыне и сила Пустыни*», перекладач обрав одразу два варіанти перекладу слова «power» і використав їх у своєму перекладі, при цьому не тіряючи контексту та сенсу текста-оригінала.

3.3 Граматичні перекладацькі трансформації

Синтаксичне уподіблення

Аналіз граматичних перекладацьких трансформацій почнемо з синтаксичного уподіблення. Не дивлячись на те, що українська, російська та англійська мови мають різні синтаксичні структури, трапляються речення, в яких синтаксис співпадає.

«*The darkness to the south undulated and flickered in the rays of the rising sun*» [57, 319], «*Тьма на юге колыхалась и мерцала в лучах восходящего солнца*» [48, 334], «*Темрява на півдні була хвилеподібною та мерехтіла в променях сонця*» [49, 319]. З даного прикладу ми бачимо, що синтаксична структура речень однакова. Перекладач майстерно передав синтаксичну та смислову структуру речення.

«*The ornithopter slowly gained speed*» [57, 143], «*Орнитоптер медленно набирал скорость*» [48, 158], «*Орнітоптер повільно набирал швидкість*» [49, 143]. Точно таку же структуру ми бачимо і в другому реченні. Як видно з прикладу, семантичному уподібленню підвержені прості речення, не ускладнені

сурядною чи підрядною частиною. Синтаксичне уподіблення використовують як і українськомовні перекладачі Анатолій Пітик й Катерина Грицайчук, так і російськомовний перекладач Павло Вязников.

«*All his life he has been trained to hate Harkonnens*» [57, 187], «Усе життя хлопця вчили ненавидіти Харконнів» [48, 201], «Всю жизнь его учили ненавидеть Харконненов» [49, 186].

«*Secure yourself for the open*» [57, 339], «Захисти себе для виходу назовні» [48: 354], «Приготовься — открываю» [48, 339]. В українському перекладі було використане синтаксичне уподіблення, натомість в російському варіанті речення набуло змін.

Перестановка

Перестановки є одною з найпоширеніших перекладацьких трансформацій в досліджуваному тексті. Якщо дослівний переклад використовується, коли синтаксична структура речень співпадає, то перестановки використовують тоді, коли ці структури відрізняються одна від одної.

В першому прикладі «*The place to hit them is in the spice*» [57, 234], «Їхня ахіллесова п'ята — прянощі» [48, 246], «Пряность – их слабость» [49, 234]. В російськомовному варіанті слово «*spice*», яке перекладається як «*пряность*» переміщується з кінця речення на початок, а «*слабость*» «*the place to hit them*» в кінець. В українському перекладі на початок виходить словосполучення «їхня ахіллесова п'ята», що майже відповідає оригіналу, але «їхня» та «ахіллесова п'ята» в оригіналі «*the place to hit*» і «*them*» міняються місцями.

Подібних прикладів достатньо в тексті. Як наприклад:

«*It was sea power and air power on Caladan*» [57, 70], «Каладан жив владою моря і повітря» [48, 84], «На Каладане это была власть на море и в воздухе — сила воздуха и сила моря» [49, 70].

«*Water everywhere in this room—on a planet where water was the most precious juice of life*» [57, 74], «Скрізь у цій кімнаті була вода — на планеті, де

вода — найцінніший сік життя» [48, 86], «В этой комнате всюду была вода — и это на планете, где вода была драгоценнейшим соком жизни» [49, 74].

«"Right out of the Butlerian Jihad and the Orange Catholic Bible," she said» [57, 19]. «Верно, так заповедовано со времен Великого Джихада. Так записана эта заповедь в Экуменической Библии» [48, 30]. «Саме так заповідалося Оранжистською Католицькою Біблією з часів Батлеріанського Джигаду» [48, 19].

«Something cannot emerge from nothing» [57, 344], «Ніщо не виникає з нічого» [48: 356], «Ничто не возникает из ничего» [49, 344].

«This is profound thinking if you understand how unstable "the truth" can be» [57, 247], «Дуже глибока думка, якщо ти розумієш, наскільки мінливою може бути «правда» [48, 264], «Глубокая мысль — если только понимать, сколь изменчивой может быть «истина» [49, 247].

«The Baron Vladimir Harkonnen raged down the corridor from his private apartments, flitting through patches of late afternoon sunlight that poured down from high windows. He bobbed and twisted in his suspensors with violent movements» [57, 125], «Розгніваний барон Владімір Харконнен вискочив зі своїх апартаментів у коридор, пролітаючи ділянками присмеркового сонця, промені якого пробивалися крізь високі вікна» [48, 141], «Барон Владимир Харконнен в ярости вырвался из своих апартаментов. Он мчался по коридору, пересекая столбы предвечернего света, падавшие из высоких окон, и на бегу его жирное тело тряслось и колыхалось в сбруе силовой подвески» [49, 125]. Перестановка використовується лише в українському варіанті. В російському же перекладач використав граматичну трансформацію – членування.

«The guard captain, Iakin Nefud, squatted on a divan across the chamber, the stupor of semuta dullness in his flat face, the eerie wailing of semuta music around him. His own court sat near to do his bidding» [57, 131] «Капітан гвардії Якін Нефуд сидів навпочіпки на дивані. На пласкому обличчі — заціпеніння від семути, навкруги — моторошне завивання музики семути» [48, 147] «Капитан

стражи Йакин Нефуд сидел, поджав ноги, на диване в дальнем углу комнаты. Плоское лицо его ничего не выражало — результат действия семуты, звучало жутковатое завывание семутной музыки» [49, 134]. В данному речені перекладачі як українською, так і російською використали граматичну трансформацію – членування.

«I've sat across from many rulers of Great Houses, but never seen a more gross and dangerous pig than this one» [57, 454] *«Доводилося мені сидіти перед багатьма правителями Великих Домів, але ніколи ще я не бачив настільки великої та небезпечної свині, як ця»* [48, 467] *«Да, случалось мне сидеть перед многими правителями Великих Домов... но борова толще и опаснее, чем этот, мне видеть не приходилось!»* [49, 454]. В цьому прикладі перекладачі використали перестановку.

«Well, I wish to know how Arrakis figures in your suspicions about Salusa Secundus» [57, 402] *«Це правда. Що ж, я хотів би знати, яке місце займає Арракіс у твоїх підозрах щодо Салуси Секундус»* [48, 417] *«Н-ну хорошо... тогда скажи мне, каким образом Арракис вписывается в твои догадки относительно Салусы Секундус?»* [49, 402]. В цьому прикладі перекладачі використали членування.

«It is not enough that you say to me the Emperor is in a ferment about some association between Arrakis and his mysterious prison planet» [57, 403], *«Мені мало лише твого твердження, буцімто Імператор дратується, коли хтось намагається порівняти Арракіс із його таємничою планетою-в'язницею»* [48, 418], *«Мне недостаточно просто твоего утверждения о том, что Императора раздражает всякая попытка провести какую-то параллель между Арракисом и его — таинственной планетой-тюрьмой»* [49, 403]. В цьому прикладі перекладачі використали перестановку.

«You speak too casually of Salusa Secundus» [57, 403] *«Ви надто спокійно говорите про Салусу Секундус»* [48, 418] *«Вы чересчур просто говорите о Салусе Секундус»* [48, 403]. В цьому реченні була використана перестановка.

«*It's a penal colony*» [57, 403], «*Звичайна виправна колонія*» [48, 418], «*Подумаешь! Исправительно-каторжная колония, только и всего*» [49, 403]. В цьому реченні була використана перестановка.

«*The worst riff-raff in the galaxy are sent to Salusa Secundus*» [57, 404], «*Туди відправляють найостанніших покидьків*» [48, 419], «*На Салусу Секундус вся Галактика отсылает самую последнюю сволочь. Отребье*» [49, 404]. В даному реченні була використана перестановка.

«*His eyes glinted in the glowtube light as he stared at the Baron*» [57, 453], «*Очі ментата спалахнули в сяйві світлокуль, коли він глянув на Барона*» [48, 468], «*Он посмотрел на барона, и его глаза сверкнули в свете плавающих ламп*» [49, 453]. В цьому прикладі перекладачі використали перестановку.

«*This gave his features the look of a pouting baby, and his voice carried a tone of retulance as he said*» [57, 461], «*Барон стиснув пухкі губи, через що став скидатися на надутого малюка. Із роздратуванням у голосі він мовив*» [48, 476], «*Барон выпятил пухлые губы, что придало ему вид надувшегося ребенка. С раздражением в голосе он сказал*» [49, 461]. При прикладі цього речення україно- та російськомовні перекладачі використали таку граматичну трансформацію як членування.

“The planet sheltered people who lived at the desert edge without caid or bashar to command them: will-o'-the-sand people called Fremmen, marked down on no census of the Imperial Regate” [57, 51]. «Люди там живуть в пустynie, где нет каидов и башаров Императора, чтобы командовать ими. Люди, подчиняющиеся лишь Воле Пустыни, фримены, «Свободные» – не внесенные в имперские переписи...» [49, 53]. «Планета повнилася людьми, що жили в пустельних краях без каїдів та башарів, які б керували ними: людей барханів, що звать себе фрименами, не внесено в жодні переписи Імперської Палати» [48, 67]. В російському перекладі використана перекладацька трансформація членування. Українські перекладачі використали перестановку.

Висновки до 3 розділу

З метою повного розкриття тем науково фантастичного роману «Дюна» Ф. Герберта перекладачі використовують лексичні та граматичні трансформації. В своїй роботі ми використали класифікацію перекладацьких трансформацій, запропоновану В.Н. Комісаровим.

Серед лексичних трансформацій перекладачі використовують транскрипцію, транслітерацію, калькування, генералізацію та конкретизацію.

Серед граматичних трансформацій було виділено синтаксичне уподіблення та перестановку.

Російськомовний переклад Павла Вязникова та українськомовний переклад Анатолія Пітика й Катерини Грицайчук мають декілька схожостей, але здебільшого відрізняються один від одного. Українські перекладачі більш використовують такі лексичні трансформації як: транскрипція, транслітерація та калькування. Натомість російський переклад Павла Вязникова більш наповнений модуляцією та конкретизацією.

Український переклад Анатолія Пітика й Катерини Грицайчук є більш вдалим, так як він більше відповідає тексту-оригіналу й має краще художнє забарвлення.

ВИСНОВОК

Детальне дослідження науково-фантастичної літератури в цілому та дослідження особливостей перекладу науково-фантастичної літератури на основі перекладів роману Ф. Герберта «Дюна» українськомовних перекладачів Анатолія Пітика й Катерини Грицайчук та російськомовного перекладача Павла Вязникова, зокрема, дозволило нам дійти таких висновків:

Поняття науково-фантастичної літератури визначаємо як — жанр та метод у художній творчості; фантастика, в основі якої лежить екстраполяція на теми науки та технологій. В науково-фантастичних творах зображаються речі принципово можливі в рамках сучасної науки, засновані на теоріях або припущеннях. Важливе значення має також переконливе обґрунтування зображуваного

В сьогодення інтерес та попит до науково-фантастичної літератури росте з кожним роком й це пов'язано перш за все з науковим прогресом та ерою інформаційних технологій, що робить наукову фантастику більш приземленою та й ще більш актуальною для сьогоденної людини. Наукова фантастика допомагає популяризувати наукові ідеї та привернути увагу людей до теми дослідження.

Мета тексту науково-фантастичної літератури складається не тільки в описі майбутнього та його технологічних можливостей, а й художньому осмисленні моральної проблеми та застереження людства від можливих майбутніх помилок.

З точки зору жанрово-стилістичних особливостей науково-фантастичної літератури виділяємо дві широкі категорії: тверда наукова фантастика та м'яка наукова фантастика. Піджанрами наукової фантастики є апокаліпсис та пост-апокаліпсис, кіберпанк, соціальна фантастика, космічна опера, космічний вестерн, стимпанк. За тематичною спрямованістю можна виділити теми як: космічна подорож, контакт з інопланетним розумом, подорож у часі, паралельні

світи, еволюція або мутація людини, моделювання суспільства, доля наукових винаходів, війни майбутнього, катаклізм

В ході дослідження були окреслені жанрово-стилістичні особливості роману Ф. Герберта «Дюна». Ми відносимо роман до жанру планетарного романсу, з елементами космоопери, соціальної та філософської фантастики. Стилістично роман відноситься до роману-застереження. Стиль тексту переважно художній, з елементами наукового, ділового та розмовного стилів.

До лексичних особливостей роману Ф. Герберта «Дюна» ми відносимо велику кількість авторських неологізмів, наукову та псевдонаукову лексику, та різноманітні стилістичні прийоми.

До граматичних особливостей роману Ф. Герберта «Дюна» ми відносимо інверсію та антитезу.

Переклад фантастичного тексту представляє собою досить важке завдання для перекладача, оскільки він характеризується певною специфікою. Фантастичні твори і їх міжмовна передача вкрай важливі для сучасної теорії перекладу, але в даний час особливості і труднощі перекладу фантастичних творів недостатньо описані, відповідно, не розроблені типологія можливих перекладацьких помилок і перекладацькі стратегії на основі порівняльного аналізу. Використання певної лексики і стилістичних прийомів як безпосередня частина композиції фантастичних творів формує загальний авторський стиль, відображає індивідуальність письменників, оригінальність їх думки, робить їх твори впізнаваними.

В ході дослідження були проаналізовані основні види перекладацьких трансформацій, які були використані в перекладах роману Ф. Герберта «Дюна».

Лексичні трансформації, які найчастіше використовуються в перекладах роману Ф. Герберта «Дюна» є транскрипція, транслітерація, калькування, генералізація та конкретизація.

Граматичні трансформації, які найчастіше використовуються в перекладах роману Ф. Герберта «Дюна» є синтаксичне уподіблення, перестановка та членування.

На завершення хотілось би відзначити, що наукова фантастика з кожним роком захоплює все більше сердець та отримує признання всього світу. Вона відмічає насущні проблеми людства та пропонує власні шляхи їх рішення. Окрім цього кожного року з'являється величезна кількість нових творів англійською мовою, а зацікавленість російсько- та українськомовних читачів до такої літератури, потребує велику кількість професійних перекладачів, які добре знають не лише англійську мову, а й знайомі зі специфікою науково фантастичної літератури.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Айзенкоп С.М. Научно-технический перевод: английский язык. Для школ и лицеев / Л.В. Багдасарова, Н.С. Васина, И.Н. Глущенко. – Издание 2-е, исправленное и дополненное. Серия «Библиотека школьника». Ростов н/Д: «Феникс», 2002. – 352 с.
2. Алексеева И.С. Введение в перевод введение: учебное пособие для студ. филол. и лингв. фак. высш. учеб. заведений / И.С. Алексеева. – СПб.: Филологический факультет СПбГУ. – М.: Издательский центр «Академия», 2004. – 352 с.
3. Алексеева И.С. Профессиональный тренинг переводчика: учебное пособие по устному и письменному переводу для переводчиков и преподавателей / И.С. Алексеева. – СПб.: Издательство «Союз», 2004. – 288 с.
4. Араб-Оглы Э. «Конец Вечности»: Роман-предостережение / Э. Араб-Оглы. – М., 1966. – 255 с.
5. Ахманова О.С. Словник лінгвістичних термінів / О.С. Ахманова. – М.: Вища школа, 1966. – 284 с.
6. Бархударов Л.С. Язык и перевод: Вопросы общей и частной теории перевода: учебное пособие / Л.С. Бархударов. – М.: «Междунар. Отношения», 1975. – 240 с.
7. Большой энциклопедический словарь / Гл. ред. В.Н. Ярцева. 2-е изд. – М.: Большая Российская энциклопедия, 1998. – 744 с.
8. Вине Ж.-П. Технические способы перевода // Ж.-П. Вине, Ж. Дарбельне. – М., 1978. – С. 157 – 167.
9. Виноградов В.С. Введение в переводоведение (общие и лексические вопросы): учебное пособие / В.С. Виноградов. – М.: Издательство института общего среднего образования РАО, 2001. – 224 с.
10. Влахов С., Флорін С. Труднощі перекладу / С. Влахов, С. Флорін. – М.: Вища школа, 1986. – 123 с.

11. В.В. Сдобников, О.В Петрова. Теория перевода / Сдобников В.В., Петрова О.В. – М.: АСТ: Схід – Захід, 2007. – 231 с.
12. Гаков В.С. Виток спирали: зарубежная научная фантастика 60–70-х годов: учебное пособие / В.С. Гаков. – М., 1980. – 341 с.
13. Гарбовский Н.К. Теория перевода: учеб. для студ. перевод. факульт. / Н.К. Гарбовский. – М.: Изд-во Моск. ун-та, 2004. – 544 с.
14. Гиленсон Б.А. История литературы США: учебное пособие для студ. фил. фак. унив. и выс. педаг. учеб. зав. / Б.А. Гиленсон. – М.: Академия, 2003. – 705 с.
15. Гредина И.В. Перевод в научно-технической деятельности: учебное пособие / И.В. Гредина. – Томск: Изд-во Томского политехнического университета, 2010. – 121 с.
16. Зенина Ж.М. Техника перевода английской специальной литературы: учебное пособие / Ж.М. Зенина. – Казань: Казанский университет, 1971. – 319 с.
17. Кагарлицкий Ю.И. Что такое фантастика: учебное пособие / Ю.И. Кагарлицкий. – М.: Художественная литература, 1974. – 346 с.
18. Казакова Т.А. Практические основы перевода. English <=> Russian: серия: изучаем иностранные языки / Т.А. Казакова. – СПб.: «Издательство Союз», 2001. – 320 с.
19. Комиссаров В.Н. Пособие по переводу с английского языка на русский: учебное пособие / Я.И. Рецкер, В.И. Тархов. – часть 1. – М.: Изд-во Литературы на иностранных языках, 1960. – 175 с.
20. Комиссаров В.Н. Теория перевода (лингвистические аспекты): учебное пособие учеб. для ин-тов и фак. иностр. яз. – М.: Высш. шк., 1990. – 253 с.
21. Комиссаров В.Н. Современное переводоведение: учебное пособие / В.Н. Комиссаров. – М.: ЭТС, 2001. – 424 с.
22. Краткий англо-русский технический словарь: Ок. 30 000 терминов / Ю.А. Кузьмин, В.А. Владимиров, Я.Н. Гельман. – М.: ММПШ, 1992. – 416 с.

23. Краткий словарь литературоведческих терминов / отв. ред. Л. Тимофеев. 4-е изд. Гос. Уч.-педаг. Издательство министерства просвещения РСФСР. – М.: 1963. – 194 с.

24. Лазаревич Э.А. Искусство популяризации науки: учебное пособие / Э.А. Лазаревич. – 2-е изд., перераб. и доп. – М.: Наука, 1978. – 224 с.

25. Латышев Л.К. Курс перевода. Эквивалентность и способы её достижения / Л.К. Латышев. – М.: Международные отношения, 1981. – 198 с.

26. Лейчик В.М. Терминоведение: предмет, методы, структура / В.М. Лейчик. – Изд. 3-е. – М.: Издательство ЛКИ, 2007. – 256 с.

27. Литературная энциклопедия терминов и понятий / гл. ред и состав. А.Н. Николюкин. – М.: НПК «Интелвак», 2001. – 1600 с.

28. Л.А. Васенко, В.В. Дубічинський, О.М. Кримець. – К.: Центр учб. літ., 2008. – 272 с.

29. Максимов С.Є. Практичний курс перекладу (англійська та українська мови). Теорія та практика перекладацького аналізу тексту для студентів факультету перекладачів та факультету заочного та вечірнього навчання: Навчальний посібник. / С.Є. Максимов. – К.: Ленвіт, 2006. – 157 с.

30. Миньяр-Белоручев Р.К. Теория и методы перевода. / Р.К. Миньяр-Белоручев. – М.: Московский лицей, 1996. – 290 с.

31. Мюллер В.К. Новый англо-русский словарь: ок. 200 000 слов и словосочетаний / В.К. Мюллер, Т.Е. Александрова, А.Я. Дворкина, С.П. Романова. – 15-е изд., испр. – М.: Рус. Яз. – Медиа; Дрофа, 2008. – 945 с.

32. Назаров В.Н., Мелешко Е.Д. Этика: словарь афоризмов и изречений / В.Н. Назаров. – М., 1995. – 164 с.

33. Нелюбин Л.Л. Толковый переводоведческий словарь /Л.Л. Нелюбин. – 3-е изд., перераб. – М.: Флинта: Наука, 2003. – 320 с.

34. Осипов А.Н. Фантастика от 'А' до 'Я': Основные понятия и термины: Краткий энциклопедич. справ / А.Н. Осипов. – М.: Дограф, 1999. – 105 с.

35. Пермяков Г.Л. К вопросу о структуре паремиологического фонда // Типологические исследования по фольклору: сб. статей памяти В.Я. Проппа / Г.Л. Пермяков. – Москва, 1975. – 250 с.
36. Семёнов А.И. Мифопоэтическое пространство в литературе XX века / А.И. Семёнов. – 2000. – № 19. – С. 22 – 27.
37. Прокоп'єва М.А Особливості перекладу творів жанру фантастики / М.А. Прокоп'єва. – М.; Вища школа, 2017. – 123 с.
38. Семёнов А.Л. Основные положения общей теории перевода. / А.Л. Семёнов. – М.: Изд-во Российского ун-та дружбы народов, 2005. – 99 с.
39. Селіванова О.О. Лінгвістична енциклопедія / О.О. Селіванова. – П.: Довкілля, 2011. – 844 с.
40. Советский энциклопедический словарь / Гл. ред А.М. Прохоров. – М.: Сов. Энциклопедия, 1993. – 1600 с.
41. Разинкина Н.М. Развитие языка английской научной литературы / Н.М. Разинкина. – М.: Наука, 1978. – 213 с.
42. Рецкер Я.И. Пособие по переводу с английского языка на русский: Гос. центр курсы заоч. обучения иностр. яз. «Ин-яз» / Я.И. Рецкер. – 4-е изд. – М.: Просвещение, 1998. – 159 с.
43. Рецкер Я.И. Теория перевода и переводческая практика / Я.И. Рецкер. – М.: Международные отношения, 1974. – 216 с.
44. Технический перевод в повседневной жизни: учебное пособие для студентов инженерно-технических специальностей / Авт.-сост.: М.Н. Макеева, С.В. Начерная, О.В. Чуксина. – Тамбов: Изд-во Тамб. гос. техн. ун-та, 2004. – 160 с.
45. Тодоров Ц.Ю. Введение в фантастическую литературу: учебное пособие перев. с франц. Б. Нарумова / Ц.Ю. Тодоров. – М.: Дом интеллектуальной книги, 1999. – 144 с.
46. Тюленев С.В. Теория перевода: учебное пособие / С.В. Тюленев. – М.: Гардарики, 2004. – 336 с.

47. Уэллек Р. и Уоррен О. Теория литературы: учебник / Р. Уэллек и О. Уоррен. – М.: Прогресс, 1978. – 318 с.

48. Ф. Герберт Дюна: [науково-фантастичний роман] / Френк Герберт [пер. с англ. Анатолій Пітик й Катерина Грицайчук]. – Х.: Nemiro Ltd, видання українською мовою, 2017. – 247 с.

49. Ф. Герберт Дюна: [научно-фантастический роман] / Фрэнк Герберт [пер. с англ. Павел Вязников]. – М.: Издание на русском Ast publisher 2015. – 220 с.

50. Циммерман М. Русско-английский научно-технический словарь переводчика / М. Циммерман, К. Веденева. – М.: Наука, 2003. – 996 с.

51. Чебурашкин Н.Д. Технический перевод в школе: учебник технического перевода для учащихся IX-X кл. школ с преподаванием ряда предметов на англ. яз. [Под ред. Б.Е. Белицкого]. – Изд. 3-е. – М.: «Просвещение», 1979. – 319 с.

52. Чернышева Т.А. Природа фантастики: учебное пособие / Т.А. Чернышева – Иркутск: Издательство Иркутского унив-та, 1985. – 189 с.

53. Шаталова С.А. Лингвистические основы афоризмов и афористики в художественных текстах Достоевского на материале романов «Бесы» и «Подросток»: дис...канд. филол. н. [Текст] / С.А. Шаталова. – М., 2000. – 208 с.

54. Швейцер А.Д. Перевод и лингвистика: Статус, проблемы, аспекты / А.Д. Швейцер. – М.: Наука, 1988. – 215 с.

55. Herbert F. Dune : A Novel / Frank Herbert. — New York : Ace, 2005. — 544 p

56. Андреев К.В. Что же такое научная фантастика // [Режим доступа]: http://www.fandom.ru/about_fan/andreev_1.htm

57. Булаева Н.Е. К вопросу о структурно-семантических особенностях лексики в произведениях англоязычной научной фантастики // [Режим доступа]: <http://cyberleninka.ru/article/n/k-voprosu-o-strukturnosemanticheskikh-osobennostyah-leksiki-v-proizvedeniyahangloyazychnoy-nauchnoy-fantastiki>

58. Большой Академический словарь // [Режим доступа]: <https://dic.academic.ru/>
59. Большой энциклопедический словарь // [Режим доступа]: <https://www.vedu.ru/bigencdic/41616/>
60. Веллер С. Интервью с Рэем Брэдбери // [Режим доступа]: <https://www.livelib.ru/blog/translations/post/21239-intervyu-s-reembredberi>
61. Издавнитство ЕКСМО // [Режим доступа]: <https://eksmo.ru/slovar/nauchnaya-fantastika/>
62. Гуревич Г.Д. Беседы о научной фантастики // [Режим доступа]: http://www.fandom.ru/about_fan/gurevich_8.htm
63. Елисеев Г.А. Научная фантастика // [Режим доступа]: <http://files.school-collection.edu.ru/dlrstore/bf12dbf7-932d-9d29-c6f3-b82a37268c85/1011269A.htm>
64. Ефремов И.А. Наука и научная фантастика // [Режим доступа]: http://www.fandom.ru/about_fan/efremov_1.htm
65. Зубакин Ю.С. Литература и наука // [Режим доступа]: http://www.fandom.ru/about_fan/lit_sc.htm
66. Крупнов В.Н. В творческой лаборатории переводчика // [Режим доступа]: <http://e-repa.ru/files/translation/krupnov-attributecollocations.pdf>
67. Ладыженский О.С. и Громов Д.Е. Что такое фантастическое допущение? // [Режим доступа]: <http://www.mirf.ru/book/chto-takoeffantasticheskoe-dopuschenie>
68. Чумаков В.Н. Фантастика и ее виды // [Режим доступа]: http://www.fandom.ru/about_fan/chumakov_1.htm
69. Энциклопедия Кругосвет / Научная фантастика // [Режим доступа]: http://www.krugosvet.ru/enc/kultura_i_obrazovanie/literatura/FANTASTIKA_NAUCHNAYA.html?page=0,0
70. Encyclopedia Britannica // [Режим доступа]: <https://www.britannica.com/>